

Nr 32

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om byggnadsminnen, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 13 maj 1960 dagtecknad proposition, nr 161, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

Lag om byggnadsminnen

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §.

Byggnad som bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse och som med hänsyn därtill är att anse som synnerligen märklig, må av riksantikvarien förklaras för byggnadsminne.

Vad i denna lag stadgas skall ej gälla byggnad, som tillhör kronan eller utgör fast fornlämning. För kyrkliga byggnader gäller vad i annan ordning finnes stadgat.

Om skyddsföreskrifter

2 §.

I samband med att byggnad förklaras för byggnadsminne skall genom skyddsföreskrifter angivas i vilka delar byggnaden icke må ändras samt i vilka hänseenden och på vad sätt byggnadens ägare har att sörja för vården av byggnaden. Då så erfordras, må föreskrifterna jämväl innehålla, att byggnaden kringliggande område skall hållas i sådant skick, att byggnadens utseende och karaktär icke förvanskas.

Skyddsföreskrifter skola i görligaste mån utformas i samförstånd med

byggnadens ägare och ägare till kringliggande område. Genom skyddsföreskrifter må ägaren ej åläggas mera omfattande skyldigheter än som för bibehållande av byggnadsminnets kulturhistoriska värde är oundgängligen nödvändigt. Hänsyn skall tagas till byggnadens användning och ägarens skäliga önskemål.

3 §.

Om ändring av byggnadsminne i strid mot meddelade skyddsföreskrifter finnes nödvändig för att byggnaden skall vara till nytta eller sådan ändring eljest kan anses påkallad av särskilda skäl, må riksantikvarien meddela tillstånd därtill.

4 §.

Försummar ägare av byggnadsminne den vård, som enligt meddelade skyddsföreskrifter åligger honom, äger länsstyrelsen, på framställning av riksantikvarien, förelägga honom att inom viss skälig tid vidtaga erforderliga åtgärder. Sådana åtgärder som med hänsyn till byggnadens användning och omständigheterna i övrigt äro oskäligt betungande må dock ej åläggas honom. Fullgöres icke föreläggandet, må länsstyrelsen låta utföra åtgärderna på ägarens bekostnad.

5 §.

Medföra skyddsföreskrifter sådan inskränkning i rätten att nyttja byggnad eller område, att ägaren kan förfoga däröver allenast på sätt, som står i uppenbart missförhållande till dess tidigare värde, är han berättigad till ersättning av kronan för den skada han därigenom lider. Detsamma gäller om innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten, som upplåtits innan föreskrifterna meddelades.

Ersättning, varom i första stycket sägs, må om så finnes lämpligt bestämmas att utgå med visst årligt belopp med rätt för sakägaren eller kronan att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden.

Om förfarandet

6 §.

Ansökan att byggnad skall förklaras för byggnadsminne skall innehålla uppgift om den fastighet varå byggnaden är belägen och om fastighetens ägare ävensom beskrivning av byggnaden. I ansökningen bör även angivas vilka omständigheter som åberopas för att byggnaden bör förklaras för byggnadsminne.

Därest ansökan gjorts av annan än ägare eller frågan utan ansökan upptagits av riksantikvarien, skall ägaren beredas tillfälle att yttra sig.

7 §.

Då fråga väckts om byggnads förklarande för byggnadsminne, må riksantikvarien i avbidan på ärendets slutliga prövning för viss tid, dock högst

sex månader, meddela förbud mot åtgärd, varigenom byggnadens kulturhistoriska värde kan minskas eller förstöras. Om synnerliga skäl äro därtill, må förbudets giltighetstid av riksantikvariens förlängas, dock högst med sex månader för varje gång.

Om förbud som i första stycket sägs medför sådan inskränkning i möjligheten att utnyttja byggnad eller område att avsevärt men tillskyndas ägaren eller annan rättssinnehavare med avseende å fastigheten, är han berättigad till ersättning av kronan för den skada han härigenom lider.

Ersättning enligt denna paragraf må, om skäl äro därtill, avräknas å gottgörelse, som sedermera kan komma att utgå enligt 5 §.

8 §.

Innan riksantikvariens i ärende angående byggnadsminne fattar beslut av beskaffenhet att kunna medföra rätt till ersättning för ägare eller annan, har han att förvissa sig om att för sådant ändamål avsedda medel finnas tillgängliga.

9 §.

Har fråga väckts om byggnads förklarande för byggnadsminne, äger riksantikvariens med angivande av de skyddsföreskrifter som avses skola utfärdas förelägga den som vill göra anspråk på ersättning att inom viss tid, minst två månader, göra anmälan därom hos riksantikvariens, vid påföljd att han eljest skall hava förlorat sin talan.

Vad i fråga om ersättning avtalats eller uppenbarligen förutsatts skola gälla mellan kronan och sakägare skall gälla jämväl mot den som efter det rätten till gottgörelse uppkom förvärvat sakägarens rätt i avseende å fastigheten.

10 §.

Träffas ej överenskommelse om ersättning och har icke den, som vill göra anspråk därpå, jämlikt 9 § första stycket förlorat sin talan, åligger det honom att väcka talan mot kronan hos expropriationsdomstolen inom ett år från det laga kraft åkommit det beslut, varå anspråket grundas, vid påföljd att han eljest går rätten till ersättning förlustig.

Kronan äger, då fråga väckts om byggnads förklarande för byggnadsminne, vid expropriationsdomstolen väcka talan mot sakägare om fastställande av de villkor som därvid skola gälla beträffande ersättning. Kommer beslut av det innehåll som förutsatts vid expropriationsdomstolen icke till stånd inom ett år från det målet avgjorts genom lagakraftäggande dom, skall domen ej längre vara bindande för parterna.

11 §.

Är fastighetsägaren enligt 5 § tillkommande ersättning bestämd att utgå på en gång och har fastigheten genom den åtgärd som föranlett rätten till ersättning undergått sådan minskning i värde att den kan antagas ej utgöra full säkerhet för fordran, för vilken fastigheten svarade, då rätten till ersättning uppkom, skall ersättningen nedsättas hos länsstyrelsen; och skall om

fördelning och utbetalande av beloppet samt verkan därav i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat för det fall att enligt lagen om expropriation nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåtes.

Har förlust å fordran som avses i första stycket uppstått till följd av att nedsättning ej skett, skall fordringens innehavare njuta ersättning av kronan för förlusten mot avskrivning å fordringshandlingen. Detsamma gäller, där förlust tillskyndats fordringens innehavare därigenom att ersättning blivit för lågt beräknad och densamma till följd av överenskommelse mellan kronan och den ersättningsberättigade eller av annan anledning ej blivit prövad av domstol. I sistnämnda fall skall talan om ersättning väckas vid expropriationsdomstolen.

12 §.

I mål, som enligt denna lag skall upptagas av expropriationsdomstol, skola bestämmelserna om domstol och rättegång i expropriationsmål i tillämpliga delar gälla. Kronan skall vidkännas å ömse sidor uppkomna kostnader å målet, såframt ej domstolen med hänsyn till omständigheterna finner skäligt annorlunda förordna.

13 §.

Riksantikvariens skall ofördröjligen underrätta inskrivningsdomaren, då fråga väckts om byggnads förklarande för byggnadsminne, så ock då genom lagakraftgående beslut byggnad förklarats för byggnadsminne, ansökan därom avslagits eller beslut därom hävts.

Inskrivningsdomaren har att så snart ske kan efter inkommen underrättelse å inskrivningsdag göra anteckning därom i fastighetsboken.

Om besvär m. m.

14 §.

I riksantikvariens eller länsstyrelsens beslut enligt denna lag må den som beslutet rör söka ändring hos Konungen genom besvär, vilka skola ingivas till ecklesiastikdepartementet.

Beslut enligt 1 eller 7 § skall lända till efterrättelse utan hinder av förd klagan.

15 §.

Kommer byggnads bibehållande såsom byggnadsminne att framstå som ändamålslost eller medföra oskälig kostnad, skall riksantikvariens förordna, att den icke vidare skall vara byggnadsminne.

16 §.

Konungen må häva beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne eller jämka därav föranledda skyddsföreskrifter:

om genomförandet av stadsplan eller byggnadsplan hindras;

om ändamål, för vilket beviljats expropriation av byggnaden eller kringliggande område hindras; eller

om eljest företag av större allmän eller enskild nytta hindras eller avsevärt försvåras.

Ansvarsbestämmelser m. m.

17 §.

Den som i strid mot meddelade skyddsföreskrifter river eller annorledes förstör byggnadsminne eller ändrar det utan tillstånd enligt vad i 3 § sägs eller bryter mot förbud, som meddelats med stöd av 7 §, straffes med dagsböter.

18 §.

Har byggnadsminne ändrats i strid mot föreskrift, som meddelats med stöd av denna lag, och kan ändringen återställas, äger länsstyrelsen, efter framställning av riksantikvarien, vid vite ålägga ägaren att vidtaga åtgärder härför.

Överexekutor äger meddela handräckning för att avbryta pågående förstörelse av byggnadsminne eller återställa detta eller om eljest så erfordras till efterlevnad av denna lag. Ansökan om handräckning må göras av riksantikvarien eller allmän åklagare. Begär utmättningsman att kostnad för förrättningen skall förskjutas, må det ske av allmänna medel. I övrigt gälla enahanda bestämmelser, som äro stadgade för det i 191 § utsökningslagen avsedda fallet.

19 §.

Tillträde till byggnad, som förklarats såsom byggnadsminne eller beträffande vilken fråga väckts om sådan förklaring, må ej vägras myndighet, på vilken tillämpningen av denna lag ankommer. Sådan myndighet äger ock företaga de undersökningar beträffande byggnaden, som finnas erforderliga för lagens tillämpning.

Särskilda bestämmelser

20 §.

Vad i denna lag stadgas om byggnads ägare skall, då byggnaden innehaves såsom fideikommiss eller med ständigt besittningsrätt, gälla innehavaren.

21 §.

Närmare bestämmelser om tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1961.

Genom lagen upphäves lagen den 12 juni 1942 (nr 354) om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Beträffande byggnad, för vilken skyddsföreskrifter meddelats enligt den äldre lagen, skall nämnda lag äga tillämpning intill dess byggnaden genom lagakraftägande beslut förklarats för byggnadsminne enligt den nya lagen. Fråga om meddelande av sådan förklaring skall av riksantikvarien upptagas utan ansökan.

Den äldre lagen skall gälla i fråga om förbud som meddelats jämlikt 12 § nämnda lag.

Motioner

I samband med propositionen har utskottet behandlat fyra i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen i första kammaren nr 697 av herrar Gezelius och Johansson, Robert, ävensom nr 698 av herrar Kaijser och Ringaby samt i andra kammaren nr 858 av herrar Fröding och Onsjö ävensom nr 857 av herr Hamilton m. fl.

I motionerna I: 697 och II: 858, som är likalydande, hemställes, »att riksdagen måtte antaga det till proposition nr 161 fogade förslaget till lag om byggnadsminnen med den ändringen att 5 § erhåller följande lydelse.

5 §.

Medföra skyddsföreskrifter — — — föreskrifterna meddelades.

Därest till följd av skyddsföreskrifter kostnaden för byggnads ombyggnad, reparation eller underhåll kan beräknas komma att undergå en ökning av betydelse, är ägaren samt annan med första stycket avsedd rättsinnehavare berättigad till ersättning av kronan jämväl för sådan merkostnad.

Ersättning, varom i första och andra stycket sägs, må om så finnes lämpligt bestämmas att utgå med visst årligt belopp med rätt för sakägaren eller kronan att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden.»

I motionerna I: 698 och II: 857, som är likalydande, hemställes, att riksdagen i anslutning till behandlingen av proposition nr 161 hos Kungl. Maj:t hemställer om förslag till 1961 års riksdag beträffande beskattningens utformning i vissa i motionerna närmare angivna hänseenden.

Propositionens tillkomst och huvudsakliga innehåll

Jämlikt bemyndigande den 6 mars 1953 tillkallade dåvarande chefen för justitiedepartementet särskilda sakkunniga för att verkställa utredning av frågan om åtgärder för att bevara och skydda kulturhistoriskt märkliga byggnader. De sakkunniga, som antagit benämningen *byggnadsminnesutredningen*, har den 27 juli 1956 avgivit ett betänkande med förslag om ökat skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader (SOU 1956: 26).

Yttranden över betänkandet har efter remiss avgivits av Göta hovrätt, hovrätten för Övre Norrland, bostadsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, statskontoret, riksantikvarieämbetet, Vitterhets-, his-

torie- och antikvitetsakademien, överstyrelsen för yrkesutbildning, överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser, kanslern för rikets universitet, tekniska högskolan i Stockholm, Chalmers tekniska högskola, Nordiska museets nämnd, Akademien för de fria konsterna, fideikommissutredningen, Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, Riksförbundet landsbygdens folk, Sveriges fastighetsägareförbund, Föreningen för svensk kulturhistoria, Föreningen Sveriges landsantikvarier, Landsantikvarieorganisationernas samarbetsråd, Länsarkitekternas förening, Samfundet för hembygdsvård, stadsantikvarien i Stockholm, Svenska arkitekters riksförbund och Svenska museimannaföreningen. I ett stort antal yttranden har åberopats yttranden från andra myndigheter, organ och sammanslutningar.

I särskild skrivelse den 25 januari 1960 har riksantikvarieämbetet utvecklat vissa synpunkter på byggnadsminnesvårdens nuvarande läge och därvid framhållit behovet av att den föreslagna lagen kommer till stånd.

Inom justitiedepartementet utarbetat förslag till lag om byggnadsminnen vilar i huvudsak på de principer som kommit till uttryck i det lagförslag i ämnet byggnadsminnesutredningen framlagt. Vissa ändringar har emellertid företagits såväl av saklig art — bl. a. i frågan om byggnadsminnesskyddets organisation — som i formellt hänseende beträffande stadgandenas uppställning. I betänkandet framlagt förslag om viss ändring i expropriationslagen har, då det bygger på en förutsättning som icke upptagits i departementsförslaget, icke någon motsvarighet i sistnämnda förslag.

Lagrådet har ej anfört några principiella invändningar mot det sålunda inom justitiedepartementet upprättade förslaget. Av lagrådet förordade tilllägg och jämkningar har beaktats i det genom propositionen framlagda förslaget, i vilket jämväl vissa redaktionella ändringar vidtagits.

I propositionen föreslås att en lag om byggnadsminnen från och med den 1 januari 1961 skall ersätta 1942 års lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader. Enligt den föreslagna lagen skall byggnad som bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse och som med hänsyn därtill är att anse såsom synnerligen märklig av riksantikvarien kunna förklaras för byggnadsminne. Sådan förklaring innebär, att skyddsföreskrifter av olika slag skall utfärdas för byggnaden. Föreskrifterna avses även skola kunna gälla ett snävt begränsat område kring själva byggnaden. Eftersom byggnad enligt förslaget skall kunna förklaras för byggnadsminne även mot ägarens bestridande, innehåller lagförslaget bestämmelser, enligt vilka ägaren är berättigad till gottgörelse, därest han åsamkas skada på grund av skyddsföreskrifternas innehåll.

Gällande bestämmelser

I byggnadsminnesutredningens betänkande (s. 21—59) lämnas en utförlig redogörelse för byggnadsminnesvårdens utveckling och nuvarande ställning i vissa främmande länder, däribland de nordiska grannländerna, samt i Sverige. Följande må här anföras.

I lagen den 12 juni 1942 om fornminnen ges noggranna skyddsbestämmelser beträffande fasta fornlämningar av alla slag. Till sådan fornlämning är att hänföra lämningar av byggnadsverk tillhörande vissa i lagen uppräknade kategorier, d. v. s. hela den grupp av minnesmärken, som sammanfattas under benämningen ruiner. För att en byggnad, som tillhör någon av de i fornminneslagen uppräknade kategorierna av byggnadsverk utan att äga karaktären av ruin, skall betraktas som fast fornlämning kräves — med visst undantag — att den är övergiven. Undantaget avser märkliga färdvägar, vägmärken, broar och likartade anläggningar från forna tider.

Kungl. Maj:ts kungörelse den 26 november 1920 med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet innehåller bestämmelser till skydd för byggnadsminnesmärken i statlig ägo eller under omedelbart statligt inseeende samt för kyrkor, som av församling stadigvarande användes, jämte till dem hörande anläggningar. Vad gäller statliga byggnader ges regler om skydd och vård av sådana byggnader, som jämlikt Kungl. Maj:ts beslut förklaras som byggnadsminnesmärken. Beträffande kyrkorna innehåller kungörelsen föreskrifter av innebörd att såväl själva kyrkorna som med dem direkt sammanhörande byggnader och anläggningar är tillförsäkrade ett omfattande och i detalj reglerat skydd ur kulturhistorisk synpunkt. Härutöver finnes i kungörelsen bestämmelser, som lämnar ett mera allmänt skydd åt icke-statliga byggnadsminnesmärken under menighets eller allmän institutions eller inrättnings förvaltning. Föreskrifterna är emellertid i detta fall icke bindande utan har närmast karaktären av allmänna anvisningar.

I ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 med tillhörande tillämpningsbestämmelser är intagna detaljerade stadganden till skydd för prästgårdarnas kulturhistoriska värden.

Bestämmelser till skydd även för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, som icke tillhör någon av de förut berörda kategorierna, återfinnes i byggnadslagen den 30 juni 1947 och byggnadsstadgan samma dag liksom ock i byggnadsstadgan den 30 december 1959, vilken fr. o. m. den 1 juli 1960 avlöst 1947 års stadga. Enligt 86 § byggnadslagen kan byggnadsförbud meddelas för område, som icke ingår i stadsplan eller byggnadsplan och som äger betydelse med hänsyn till förekomsten av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Sådant förbud innebär att nybyggnad inom området icke får företagas utan tillstånd av myndighet. Enligt föreskrift i 1 § nya byggnadsstadgan åligger det byggnadsnämnd bl. a. att upprätta förslag och göra framställningar i ämnen, som tillhör dess verksamhet, vilket bl. a. innebär, att nämnden vid behov skall göra anmälan hos länsstyrelsen om att byggnadsförbud bör införas. Vid uppgörande av planer för bebyggelse — regionplaner, generalplaner, stadsplaner och byggnadsplaner — skall enligt 9 § nya byggnadsstadgan tillses, att sådan bebyggelse som har särskilt värde ur historisk eller kulturhistorisk synpunkt eller ur skönhets-synpunkt såvitt möjligt bevaras. Med avseende å de särskilda byggnadsföretagen finns i 38 § nya byggnadsstadgan en bestämmelse om att byggnad av

större värde ur historisk, kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt icke får förvanskas vare sig genom arbeten å själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet. Över iakttagandet av denna bestämmelse tillkommer det i första hand byggnadsnämnden att vaka. Däremot saknas direkt motsvarighet till den i äldre byggnadsstadgan givna bestämmelsen om skyldighet i vissa fall för byggnadsnämnden att i dylika ärenden inhämta yttrande av sakkunnig myndighet. Enligt uttalande av vederbörande departementschef (prop. 168/1959, s. 112) har emellertid förutsatts att byggnadsstyrelsen kommer att tillhandagå byggnadsnämnderna med anvisningar i dylika ämnen, t. ex. med rådgivande förteckningar över myndigheter, vilkas yttrande regelmässigt bör inhämtas i ärenden av skilda slag.

Enligt 1 § *lagen den 12 maj 1917 om expropriation* må fastighet, som tillhör annan än kronan, exproprieras för bevarande av kulturhistoriskt synnerligen märklig byggnad eller synnerligen märklig fast fornlämning som ej kan tryggas på annat sätt eller bereda erforderligt utrymme däromkring. Fråga om expropriation för detta ändamål må enligt 108 § väckas endast av riksantikvarien. Sådan expropriation må äga rum endast till förmån för kronan, kommun eller sådan förening eller stiftelse, vars huvudsakliga uppgift är ägnad kulturminnesvård och som kan på ett betryggande sätt ansvara för egendomen.

Beträffande byggnader, som icke tillhör de i fornminneslagen, föreskrifterna för det offentliga byggnadsväsendet och den ecklesiastiska boställslagstiftningen angivna kategorierna och alltså icke åtnjuter skydd enligt dessa lagar och författningar, kan skydd erhållas enligt bestämmelserna i *lagen den 12 juni 1942 om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader*. Enligt 1 § må till skydd för kulturhistoriskt märklig byggnad jämte därtill hörande park eller trädgård eller område, som eljest tarvas för att bevara byggnaden och bereda med hänsyn till dess art och betydelse erforderligt utrymme däromkring, meddelas särskilda föreskrifter (skyddsföreskrifter). Föreskrifterna meddelas på ansökan av länsstyrelsen. För bifall till ansökan, som gjorts av annan än fastighetens ägare, kräves dennes medgivande. Med ägaren likställes innehavare av fideikommiss eller fastighet, som innehas under därmed jämförliga förhållanden eller med ständig besittningsrätt. Ansökan som gjorts av annan än riksantikvarien får ej bifallas utan dennes tillstyrkan. Skyddsföreskrifterna må enligt 3 § avse att byggnaden eller viss del därav icke må utan riksantikvariens samtycke rivas eller eljest till sitt yttre ombyggas eller förändras eller att byggnaden eller viss del därav ej må utan sådant samtycke till sitt inre ombyggas, förändras eller repareras eller förses med installationer för värme, vatten, elektricitet och dylikt. Skyddsföreskrifterna kan också avse bl. a. väsentliga förändringar av till byggnaden hörande park, trädgård eller annat område som i 1 § sägs liksom även byggnadens underhåll. Hos riksantikvarien skall föras register över byggnader, för vilka skyddsföreskrifter meddelats (6 § första stycket). Meddelade skyddsföreskrifter kan i viss ordning och av särskilda i lagen angivna skäl upphävas. Lagen innehåller förutom bestämmelserna om skydds-

föreskrifter ett särskilt stadgande i 12 §, enligt vilket länsstyrelsen på ansökan av riksantikvarien äger att meddela förbud mot vidtagande av åtgärd, som kan medföra att en byggnads kulturhistoriska värde går förlorat. Sådant förbud kan utfärdas för en tid av sex månader och kan förlängas med ytterligare sex månader. Detta stadgande avser att bereda nödig tidsfrist för prövande av möjligheterna att lösa en uppkommen byggnadsfråga på sådant sätt, att objektets kulturhistoriska värde kan bevaras.

Förslagets huvudgrunder

Utredningen

Vad i betänkandet närmare anförts om behovet av ny lagstiftning och om de grundläggande principer varå det av utredningen framlagda förslaget till lag om byggnadsminnen vilar framgår i viss mån av departementschefens nedan återgivna uttalande. Ett referat av vad utredningen i denna del andragit har jämväl intagits i propositionen s. 14—21. Med hänvisning till nämnda referat lämnas här endast en summarisk redogörelse för huvudlinjerna i utredningens förslag.

Utredningen (s. 117—119) framhåller, att dess uppgift varit att framlägga förslag till en sådan utbyggnad av lagstiftningen, att effektivt skydd skapas för kulturhistoriskt märkliga byggnader av alla slag oberoende av äganderätten. Därför har utredningen haft att överväga åtgärder i syfte att genom upplysning och propaganda, praktiskt stöd och ekonomiska lättnader verka för och underlätta vården av dylika byggnader.

Utredningen föreslår införandet av en *lag om byggnadsminnen*, som skall bereda skydd åt kulturhistoriskt synnerligen märkliga byggnader, vilka icke enligt gällande författningar är tillförsäkrade ett tillfredsställande sådant. Enligt den föreslagna lagen skall en byggnad kunna förklaras för byggnadsminne och därvid bli föremål för vissa i varje särskilt fall fixerade skyddsföreskrifter. Av dessa skall framgå i vilka avseenden ägaren vid förändringsarbeten på byggnaden och vid vården av denna skall vara skyldig att inhämta särskilt medgivande eller underkasta sig kulturhistorisk kontroll. Byggnadsminnena föreslås fördelade på två klasser med olika starkt skydd. Klass A omfattar byggnader, vilkas värde är att anse som omistligt, och de för dem gällande föreskrifterna bör avse ett praktiskt taget ovillkorligt skydd för deras kulturhistoriska värden. Föreskrifterna för byggnader i klass B bör i främsta rummet syfta till att ge ägaren möjlighet att erhålla erforderliga råd och anvisningar. Skydds-föreskrifterna skall även kunna omfatta visst område omkring byggnad.

Då skydds-föreskrifternas tillämpning stundom kan tänkas medföra en försämring av ägarens möjligheter att ekonomiskt utnyttja byggnad eller område, bör — enligt vad utredningen framhåller — ersättning för sålunda uppkommen värdeminskning i vissa fall utgå av allmänna medel. Utredningen finner att bidrag även bör kunna utgå till restaurerings- och under-

hållsarbeten, då ökade kostnader uppkommer därigenom att arbetena till följd av meddelade föreskrifter måste utföras på ett kostsammare sätt än eljest varit fallet. För att möta kraven på ersättningar och bidrag anser utredningen det erforderligt med ett särskilt anslag på riksstaten. Utredningen föreslår att detta anslag tills vidare utgår med 500 000 kronor årligen. Liksom hittills bör expropriation kunna tillgripas, om annan möjlighet att bevara en märklig byggnad icke föreligger.

Beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne skall enligt lagförslaget meddelas av länsstyrelsen, vilken i egenskap av exekutiv myndighet även bör handhava den närmaste tillämpningen av lagen i övrigt. Såsom sakkunniga vid beredningen av ärenden rörande byggnadsminnen skall länsarkitekten och landsantikvarien stå till länsstyrelsens förfogande.

Såsom centralt, sammanhållande organ för frågor rörande byggnadsminnen bör enligt utredningens mening fungera en särskild nämnd, statens byggnadsminnesnämnd, bestående av ordförande och fem ytterligare ledamöter, vilka samtliga utses av Kungl. Maj:t. I nämnden skall byggnadsstyrelsen, riksantikvarieämbetet och Nordiska museet vara representerade. Av de övriga ledamöterna skall en vara eller ha varit innehavare av domareämbete och en kunnig i praktisk byggnadsverksamhet. Nämnden skall alltid yttra sig angående byggnads förklarande för byggnadsminne i viss angiven klass samt angående formulering av skyddsföreskrifter och vissa andra viktigare spörsmål.

Byggnadsminnesnämndens sekreterare skall enligt utredningsförslaget tillika vara chef för nämndens kansli, vilket tills vidare föreslås placerat i anslutning till riksantikvarieämbetet. Omkostnadsstaten för nämnden och kansliet har beräknats till cirka 60 000 kronor årligen. Härvid förutsattes att det allmännas kostnader för handläggningen ute i landet av ärenden rörande byggnadsminnen bestrides av länsstyrelserna.

Enligt direktiven har utredningen prövat möjligheterna att genom skattelättnader bereda ägare av byggnadsminnen viss gottgörelse för de dryga kostnader, som vården och underhållet av kulturhistoriskt märkliga byggnader vanligen medför. Däremot har utredningen icke ägt att framlägga utformade förslag till bestämmelser i ämnet. Enligt utredningens mening bör viss skattelindring vid arvsfall kunna genomföras, ävenså bör vid beräkningen av underlaget för den årliga fastighetsbeskattningen hänsyn tagas till den belastning som en kulturhistoriskt märklig byggnad ofta utgör för ägaren. Vid reparationsavdrag bör särskild hänsyn tagas till kostnader, som orsakats av att en byggnad har kulturhistoriskt värde.

Frågan om statliga lån för iståndsättande av äldre bostadsbyggnader har jämväl av utredningen behandlats.

Utredningen framlägger vidare vissa förslag rörande upplysnings- och propagandaverksamhet. Särskilt angeläget har det syntts utredningen vara att byggnadsminnesvården tillräckligt beaktas vid undervisningen i konsthistoria och etnologi samt vid arkitektutbildningen. Därjämte torde kurser höra anordnas för byggnadsnämnder, byggmästare etc.

Slutligen framlägger utredningen vissa synpunkter på byggnadsnämndernas befattning med lagen om byggnadsminnen och med byggnadsminnesvården över huvud taget. Utredningen betonar att tillkomsten av en ny lag om byggnadsminnen icke får försämma möjligheterna till vård av sådana byggnader och bebyggelsemiljöer av kulturhistoriskt värde vilka icke beröres av den föreslagna lagen.

Remissyttrandena

Behovet av skärpt lagstiftning för att åstadkomma ett förbättrat skydd för kulturhistoriskt värdefulla byggnader i enskild ägo har vitsordats av flertalet hörda myndigheter och organisationer. Utredningens förslag till lag i ämnet har jämväl i princip tillstyrkts av nästan samtliga remissinstanser. Helt avvisande i dessa hänseenden ställer sig *länsstyrelsen i Älvsborgs län*, *Sveriges fastighetsägareförbund* och *juridiska fakulteten i Uppsala*, medan *Landsantikvarieorganisationernas samarbetsråd*, *Föreningen Sveriges landsantikvarier* och *Sveriges arkitekters riksförbund* förhåller sig tveksamma till den nya lagstiftningen.

Förslaget att såsom centralt, sammanhållande organ för frågor rörande byggnadsminnesvården inrätta en särskild statens byggnadsminnesnämnd har i ett stort antal yttranden mer eller mindre helhjärtat tillstyrkts. Förslaget har emellertid i flertalet yttranden avstyrkts. Bland remissinstanser, som tillstyrkt förslaget må nämnas *riksantikvarieämbetet*, *Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien*, *byggnadsstyrelsen* och *Nordiska museets nämnd*.

Förslaget om ett anslag på 500 000 kronor till ersättning för värdeminskning och bidrag till restaurerings- och underhållsarbeten har berörts i åtskilliga yttranden. Flertalet remissinstanser har ansett det föreslagna beloppet för lågt.

Beträffande det av utredningen behandlade spörsmålet om statliga lån för iståndsättande av äldre bostadshus anför *riksantikvarieämbetet*, att frågan är av synnerlig vikt, framför allt för landsortens vidkommande, och framhåller att mycket av positivt värde otvivelaktigt kan utträttas genom ett samarbete mellan de långivande och de kulturminnesvårdande samhällsorganen. Ännu har endast på vissa håll i landet ett dylikt samarbete etablerats. Det framstår för ämbetet såsom en betydelsefull angelägenhet att detta samarbete utvidgas och stabiliseras. Icke minst med tanke på en aktiv byggnadsminnesvård i vidare mening måste en dylik utveckling vara önskvärd. *Bostadsstyrelsen* framhåller, att styrelsen i sin låneverksamhet bemödat sig om att i varje enskilt fall finna framkomliga vägar för att belåna ombyggnader av äldre hus. Härvid har under medverkan av länsarkitektkontoren bevakats att ombyggnaden har utförts på ett möjligast pietetsfullt sätt, och den bostadstekniska granskningen har därför tagit stor hänsyn till husets utformning. Många gånger har emellertid husens — och därmed också ombyggnadskostnadernas — storlek utgjort hin-

der för beviljande av egnahemslån. Husets storlek spelar numera, efter vidtagen författningsändring, ingen roll beträffande ombyggnader. Däremot be-
reder höga ombyggnadskostnader större bekymmer än tidigare, särskilt se-
dan ett »tak» för egnahemslån infördes den 1 januari 1956.

Styrelsen påpekar, att den enklaste åtgärden för att underlätta ombygg-
nad och bevarande av de ofta ganska stora, äldre mangårdshusbyggnaderna tor-
de vara ett medgivande för bostadsmyndigheten att behandla sådana ärenden
i särskild ordning. Då det torde bli fråga om endast ett begränsat antal fall
årligen, bör det eljest gällande belåningstaket kunna överskridas vid lån-
givning till detta slags ombyggnader. En förutsättning skulle vara, att så-
väl länsarkitekt som landsantikvarie bedömer byggnaden som värdefull
att bevara ur nu ifrågavarande synpunkter. Vidare kan det i en del fall vara
av betydelse, att de lånebeviljande organen får stöd för en långivning, som
innebär att något större risker än normalt kan tagas med avseende på
låneobjektets kreditvärde.

Statskontoret anmärker på att utredningen väl knapphändigt behandlat
förevarande spörsmål. Ämbetsverket finner det angeläget, att detsamma yt-
terligare överväges under ärendets fortsatta beredning.

Vad utredningen yttrat om möjligheterna att genom skattelättna-
der bereda ägare av byggnadsminnen viss gottgörelse för de kostnader, som
vården och underhållet av kulturhistoriskt märkliga byggnader medför, har
föranlett uttalanden av åtskilliga remissinstanser.

Riksantikvarieämbetet beklagar, att utredningen icke haft tillfälle att
framlägga konkreta förslag i ämnet och uttalar den förhoppningen att för-
slag om skattelättnader i annan ordning snarast kommer att framläggas.
Länsstyrelsen i Jämtlands län förklarar sig tillstyrka att förslag till skat-
telättnader utarbetas. Länsstyrelsen delar helt utredningens mening, att
dessa skattelättnader bör omfatta alla byggnader med kulturhistoriskt
värde, oavsett om byggnaden förklarats såsom byggnadsminne eller icke.
Enligt vad *byggnadsstyrelsen* framhåller torde lättnader i beskattningsavse-
ende innebära ett direkt verkande medel till förbättrat underhåll av bygg-
nadsminnena. *Överståthållarämbetet* anser vissa skattelättnader vara moti-
verade och ansluter sig i huvudsak till vad utredningen i saken anfört. *Läns-
styrelsen i Gotlands län* yttrar, att compensation genom någon form av
skattelättnad skulle hos vederbörande ägare stimulera intresset för bibehål-
landet och vårdandet av dem anförtrodda byggnadsminnen. *Länsstyrelsen
i Hallands län* gör gällande, att den nuvarande skattelagstiftningens utform-
ning och tillämpning säkerligen i många fall medfört, att kulturhistoriskt
värdefulla byggnader fått förfalla eller kommit att användas till ändamål,
som icke står i överensstämmelse med god byggnadsminnesvård. *Länsstyrel-
sen i Göteborgs och Bohus län* understryker särskilt vikten av att man icke
genom hårda arvs- och kvarlåtenskapsskatter förminskar den för byggnads-
minnesvården ytterst värdefulla ideella tillgång, som sammanhänger med
en släkts eller familjs kärlek till sin ärvda fasta egendom. *Länsstyrelsen i
Älvsborgs län* har i princip intet att erinra mot vad utredningen anfört i frå-

ga om skattelättnader, förutsatt att reglerna i ämnet kan utformas så att de ej kommer i strid med eljest godtagna skatterättsliga principer och rimliga krav på enkelhet i tillämpningen.

Vissa remissinstanser har mera utförligt behandlat skattefrågan. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* yttrar, att länsstyrelsen icke har sig bekant något fall, där nu gällande beskattningsregler medfört, att en kulturhistoriskt värdefull byggnad icke bevarats. Då emellertid dylik byggnad ofta på grund av sin ålderdomlighet drager högre kostnader för uppvärmning m. m. än moderna byggnader, kan ägaren till byggnad av förstnämnt slag till slut finna att dessa kostnader, vartill kommer skatter, icke motsvaras av den tillfredsställelse, han känner över att äga en kulturhistoriskt värdefull byggnad. Länsstyrelsen anser det därför påkallat att beskattningsreglerna med avseende å kulturhistoriskt värdefulla byggnader ägnas en undersökning. — I fråga om de utvägar till åvägabringande av skattelättnader, som utredningen antytt, delar länsstyrelsen icke utredningens uppfattning, att en »i skattehänseende privilegierad ställning», skulle vara lätt att genomföra beträffande ifrågavarande byggnader. Väl kommer det enligt förslaget att fastslås, vilka byggnader, som äger kulturhistoriskt värde, men därmed är icke alla svårigheter undanröjda. Den föreslagna lösningen — byggnadernas undantagande från skatteplikt — kan i och för sig genomföras utan svårighet i de fall, då byggnad icke nyttjas såsom bostad eller i förvärvskälla. Men icke sällan förekommer det, att dylik byggnad helt eller delvis användes såsom bostad för ägaren, i vilket fall det torde vara uteslutet att undantaga byggnaden från skatteplikt. Därest bostadsdelen är klart avgränsad är en uppdelning av fastigheten i en skattepliktig och en skattefri del tänkbar, men saken kompliceras, om en klar avgränsning icke är möjlig eller ägaren endast tidvis bebor eller eljest nyttjar fastigheten. Men trots dessa svårigheter anser länsstyrelsen det motiverat att undantaga byggnader av kulturhistoriskt värde från skatteplikt. En snäv gräns bör dock sättas. Hela frågan bör göras till föremål för ytterligare utredning och avgörande i större sammanhang. Av lösningen på denna fråga beror för övrigt, huruvida ägare av kulturhistoriskt värdefull byggnad skall slippa garantiskatt samt frikallas från skattskyldighet för inkomst av byggnaden genom dess begagnande för avsett ändamål. Detta framgår av 47 och 54 §§ kommunalskattelagen och 7 § förordningen om statlig inkomstskatt.

Beträffande frågan om avdrag för reparationskostnader anser länsstyrelsen det icke vara erforderligt med den av utredningen ifrågasatta ändringen av anvisningarna till kommunalskattelagen därhän att särskild hänsyn skall lagas till den merkostnad, som föranledes av att byggnad är kulturhistoriskt värdefull. Bedömes de utförda arbetena vara av det slag att avdragsrätt redan enligt nu gällande skatteförfattningar föreligger, kan beskattningsnämnderna icke nedsätta yrkat avdrag under påstående att arbetena kunnat ske på ett billigare sätt. Överhuvudtaget anser länsstyrelsen, att de avdrag för reparation och underhåll av byggnader, som enligt gällande skatteförfattningar kan medgivas, är tillräckliga för vidmakthållandet av bygg-

nad, av vad slag den vara må. Därvid är att märka, att enligt länsstyrelsens åsikt kostnad för åtgärder, som byggnads ägare eller ägare till kringliggande område kan komma att åläggas för bibehållande av byggnadsminnes kulturhistoriska värde, är avdragsgill. — Enligt länsstyrelsens erfarenhet åsattes icke bostadsförmån fullt värde, därest omständigheterna är sådana som utredningen i detta avseende anför.

Länsstyrelsen hänvisar till att det ifrågasatts, att kulturhistoriskt värdefulla byggnader borde undantagas från förmögenhetsskatt samt arvs- och kvarlåtenskapsskatt men menar att tillräckliga skäl icke anförts för att länsstyrelsen skall kunna ansluta sig till denna uppfattning. Frågan torde för övrigt icke böra tillmätas alltför stor betydelse. Förekomsten av slott och slottliknande byggnader bör icke påverka fastighets taxeringsvärde, som här är av avgörande betydelse. Vad andra byggnader beträffar torde det ligga i sakens natur, att taxeringsvärdet icke bör sättas särskilt högt.

Länsstyrelsen i Jönköpings län anför:

Utredningen har föreslagit vissa skattelättnader för ifrågavarande byggnader. Sålunda anser utredningen att byggnadsminnen böra principiellt jämföras med museibygnader och undantagas från skatteplikt enligt bestämmelserna i 5 § kommunalskattelagen. Utredningen citerar i detta sammanhang punkt 4 av anvisningarna till nämnda paragraf där det bland annat uttalas att slottsbyggnad vari samlingar förvaras ej är att anse såsom museum, därest densamma mera regelbundet användes även såsom bostad för annan än vaktpersonal. Om skattefrihet skulle medgivas för byggnadsminnen, bör för skattefriheten gälla samma villkor som i denna anvisningspunkt angivits för museum. Skattefriheten i 5 § kommunalskattelagen bör alltså icke utsträckas till sådana byggnadsminnen, som begagnas för bostadsändamål.

Beträffande avdrag för reparation och underhåll av byggnadsminnen föreslår utredningen ett tillägg till anvisningarna till 22 och 25 §§ kommunalskattelagen med föreskrift att vid bedömandet av yrkande om avdrag för reparations- och underhållskostnader särskild hänsyn skall tagas till merkostnader, som föranledas av att en byggnad är kulturhistoriskt värdefull. Ett sådant tillägg torde icke vara behövt. Avdragsrätt får anses föreligga om kostnaden verkligen haft karaktär av reparations- eller underhållskostnad, vilket väl regelmässigt är fallet när det gäller att bevara ett byggnadsminne i ursprungligt skick. Dessutom torde, såsom utredningen också konstaterar, stort tillmötesgående redan nu visas vid bedömning av avdragsyrkanden i detta hänseende.

Vad slutligen angår arvsbeskattningen föreslår utredningen, att byggnadsminne vid arvfall skall beskattas endast till den del som det vid fastighets-taxeringen ansetts utgöra skattepliktig fastighet. Enligt den av länsstyrelsen ovan gjorda erinringen skulle med en sådan bestämmelse icke följa någon skattebefrielse beträffande byggnadsminnen, som utnyttjas för bostadsändamål. Utredningen synes dock vilja föreställa sig något sådant när den talar om att »särskilt när det gäller slottsfastighet med höga taxeringsvärden skulle en på ovan föreslaget sätt åstadkommen skattelindring vara av väsentlig betydelse». De höga taxeringsvärdena för slottsfastigheter torde för övrigt mindre hänföra sig till byggnader än till jord- och skogsvärden. Att undantaga dylika värden från arvsbeskattning får väl anses uteslutet. En eventuell skattefrihet skulle alltså endast avse byggnaderna med därtill hö-

rande tomtområde, i den mån byggnaderna fritagits från skatteplikt vid fastighetstaxeringen.

I flera yttranden har framförts önskemål om att frågan om skattelättnader blir föremål för närmare utredning. Bland dem, som mer eller mindre deciderat uttalat sig härför, må nämnas *statskontoret, länsstyrelserna i Stockholms, Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län samt Sveriges fastighetsägareförbund*.

En utförligare redogörelse för remissyttrandenas innehåll rörande förslagets huvudgrunder återfinnes å s. 21—36 i propositionen.

Riksantikvarieämbetets framställning 1960

Utskottet hänvisar till s. 36—38 i propositionen och till vad nedan i departementschefens uttalande upptagits angående framställningen.

Departementschefen

Strävandena att skydda och bevara kulturhistoriskt märkliga byggnader har i vårt land hittills ej rönt något kraftigare stöd från lagstiftningens sida. Ett visst framsteg innebar den år 1942 antagna lagen om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader. Genom denna lag skapades en möjlighet att få till stånd skyddsföreskrifter för dylika byggnader. För att sådana föreskrifter skall få meddelas, fordras dock att ägaren lämnat sitt medgivande därtill. Mot ägarens bestridande kan således lagen ej bli tillämplig på en byggnad. Vid lagens tillkomst ansåg man sig nämligen böra gå fram med en viss försiktighet och lita till att man skulle kunna vinna goda resultat på frivillighetens väg. Samtidigt var man emellertid medveten om att lagstiftningen, om den ej ledde till önskat resultat, kunde behöva skärpas. Den följande utvecklingen har visat att de förhoppningar man knutit till 1942 års lagstiftning icke blivit infriade. För endast ett tämligen ringa antal byggnader har skyddsföreskrifter utfärdats. Visserligen har på senare år antalet registrerade byggnader ökat. Risken för att beståndet av våra kulturhistoriskt märkliga byggnader efter hand kommer att utarmas synes emellertid icke ha undanröjts av 1942 års lag.

Det är mot bakgrunden av nu angivna förhållanden, som byggnadsminnesutredningen föreslagit genomförande av ny lagstiftning, innebärande att byggnad som är ur kulturell synpunkt värdefull skall kunna omgärdas med skyddsföreskrifter oberoende av ägarens medgivande. Att en sådan reform är önskvärd har allmänt vitsordats vid remissbehandlingen, och även jag anser att det föreligger ett klart behov av att lagstiftningen på området effektiviseras genom införande av regler som möjliggör tvångsingripande. Frågan har emellertid också ekonomiska aspekter. Om skyddsföreskrifter för en byggnad skall kunna meddelas även mot ägarens bestridande, är det nödvändigt att ersättning beredes honom för eventuell värdeminskning eller för de inskränkningar i hans dispositionsrätt över byggnaden som i sådant fall

kan uppkomma. Det är också tydligt, att byggnadsminnesvården ej kan upprätthållas enbart genom lagstiftningsåtgärder av skyddskaraktär. Även aktiva vårdåtgärder är erforderliga. Utredningen har också starkt betonat önskvärdheten av att det allmänna i högre grad än hittills engagerar sig på detta område och i det syftet föreslagit att ett årligt anslag till byggnadsminnesvården om 500 000 kronor uppföres i riksstaten. Anslaget skulle användas för bidrag till restaurerings- och underhållsarbeten samt för ersättning i förekommande fall till ägare för ekonomisk skada som drabbat honom på grund av ingripande enligt lagen.

Såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår har emellertid riksantikvarieämbetet, med instämmande av Nordiska museet, nu förordat att ny lagstiftning genomföres, även om det allmänna i ekonomiskt avseende icke engagerar sig i större omfattning än tidigare. Ämbetet har framhållit, att lagen skulle fylla en viktig funktion med de ekonomiska resurser, som redan f. n. står till buds. Dessa resurser är icke alldeles obetydliga. Sålunda har de senaste åren i runt tal 400 000 kronor per år utgått ur lotterimedelsfonden för ändamål inom kulturminnesvården. Härtill kommer avkastningen av olika privata fonder, avsatta för samma ändamål. Till bilden hör även att städer och andra kommuner i allt större utsträckning visat ett påtagligt intresse för vården av kulturhistoriskt märkliga byggnader inom kommunen. Ämbetet har i detta sammanhang fäst uppmärksamheten på att i Danmark och Norge, där man sedan länge haft lagar av i huvudsak samma innehåll som den lag byggnadsminnesutredningen nu föreslagit, åstadkommits betydande resultat trots att de ekonomiska resurserna varit avsevärt mindre än dem som står den svenska byggnadsminnesvården till buds. Det årliga beloppet utgör f. n. för Danmarks del endast 45 000 danska kronor och för Norges del 90 000 norska kronor. Likväl är antalet registrerade byggnader i dessa länder mycket högt. I Danmark har hittills omkring 2 000 och i Norge omkring 1 800 byggnader registrerats enligt respektive lands lagstiftning och därmed underkastats kulturhistoriskt skydd. Antalet registrerade byggnader utgör i Sverige f. n. blott 155.

Enligt riksantikvarieämbetets mening skulle byggnadsminnesvården, om den föreslagna lagen — låt vara i modifierat skick men med bibehållande av möjligheten till tvångsingripande — komme till stånd, kunna göras mycket mera planmässig och effektiv än vad f. n. är fallet. Ämbetet har framhållit, att en laglig rätt att ingripa i många fall skulle kunna leda till praktiska resultat redan därigenom, att ämbetet kunde gå vederbörande till handa med förslag till utförande av nödiga ändringar och förbättringar på ett sätt, som vore ur kulturhistorisk synpunkt tillfredsställande utan att detta behövde medföra några större kostnadsökningar.

Vad riksantikvarieämbetet anfört synes ge vid handen, att det finns anledning att genomföra en mera effektiv lagstiftning på förevarande område. Vad som främst påkallas är, som framgår av det förut sagda, att bereda möjlighet till att skyddsföreskrifter meddelas även mot ägarens bestridande. Förutsättningen för ingripande bör vara att det med hän-

syn till byggnadens kulturhistoriska värde föreligger ett starkt allmänt intresse att byggnaden bevaras för framtiden. Jag är emellertid angelägen att betona att tvångsrätten bör brukas med varsamhet. Lagstiftningens främsta syfte bör vara att främja ett fruktbarande samarbete mellan företrädare för byggnadsminnesvården och ägarna av kulturhistoriskt märkliga byggnader. I görligaste mån bör de skyddsföreskrifter som finnes nödvändiga utformas i samförstånd med byggnadens ägare. Tvång bör tillgripas först om alla möjligheter att nå en lösning på frivillighetens väg är uttömda.

Införandet av tvångsrätt förutsätter som jag förut framhållit att ägaren av byggnad som blir föremål för ingripande kan beredas ersättning för skada och intrång som åsamkas honom. I allmänhet torde det förhållandet att åtgärder vidtages för bevarande av kulturhistoriskt värdefull byggnad ej medföra att byggnadens värde minskas eller att ägaren eljest åsamkas skada eller olägenhet. Tvärtom kan omvårdnaden från kompetenta kulturvårdande myndigheters sida ofta innebära en vinst för ägaren. I den mån skada för byggnadens ägare likväl ej kan undvikas bör det givetvis tillses, att den hålles inom rimliga gränser. Detta bör, såsom utredningen föreslagit, markeras i lagen genom stadgande att skyddsföreskrifterna ej får ålägga byggnadens ägare mera omfattande skyldigheter än som för bibehållande av byggnadens kulturhistoriska värde är oundgängligen nödvändigt. Med dessa utgångspunkter torde det kunna antagas, att det skall bli möjligt att på grundval av den nya lagstiftningen effektivisera byggnadsminnesvården utan att mera betydande ersättningar för skada eller intrång behöver utgå. För att oförutsedda skadeståndsanspråk ej skall kunna uppkomma bör emellertid i lagen upptagas uttrycklig föreskrift, att ingripande ej får ske utan att den beslutande myndigheten förvässat sig om att medel finns tillgängliga för att gottgöra skada som kan föränlidas av ingripandet. Vidare bör lagen innehålla bestämmelse om att före utfärdandet av skyddsföreskrifter föreläggande kan meddelas den som vill göra anspråk på ersättning att inom viss kortare tid göra anmälan därom vid påföljd att han eljest skall ha förlorat sin talan.

Det synes icke erforderligt att — såsom utredningen förordat — indela byggnadsminnena i olika klasser alltefter graden av deras kulturhistoriska värde. En sådan anordning är enligt min mening ägnad att både komplicera och fördyra förfarandet, och det torde f. ö. vara vanskligt att i praktiken verkställa en sådan gradering. Skyddsföreskrifterna bör i stället få det innehåll, som omständigheterna och hänsynen till ägarens intressen i varje särskilt fall påkallar. Det bör även, såsom utredningen föreslagit, beredas möjlighet att meddela skyddsföreskrifter i avseende å ett snävt begränsat område kring själva den byggnad, som avses i första hand skola skyddas.

En fråga, som vid remissbehandlingen tilldragit sig stor uppmärksamhet, gäller byggnadsminnesskyddets organisation. Särskilt har det av utredningen framlagda förslaget om inrättande av en statens byggnadsminnesnämnd såsom centralt sammanhållande organ för frågor rörande byggnadsminnen tagits upp till diskussion. Förslaget har avstyrkts av flertalet remissinstan-

ser. Därvid har man bl. a. erinrat om att i direktiven för utredningen uttals, att något nytt fristående organ för arbetet med ifrågavarande ärenden icke borde tillskapas samt framhållit att nya statliga organ icke borde inrättas utan tvingande skäl. Det har påpekats, att inrättandet av en sådan nämnd skulle betyda att ännu ett organ infogades i den kedja av olika myndigheter — riksantikvarieämbetet, byggnadsstyrelsen, Nordiska museet — som redan nu sysslar med byggnadsminnesvården. Man har gjort gällande, att en sådan anordning skulle innebära att byggnadsminnesvården i onödan kompliceras och fördyras.

De remissinstanser, vilka sålunda motsatt sig förslaget om inrättande av en statens byggnadsminnesnämnd, har i allmänhet förordat att de av den nya lagstiftningen föranledda arbetsuppgifter, vilka bör handläggas centralt, i stället anförtros någon redan bestående myndighet. Därvid har riksantikvarieämbetet fått de flesta förespråkarna. En lösning i denna riktning har angivits som särskilt lämplig bl. a. av den anledningen att ämbetet får anses intaga ställningen av tillsynsmyndighet över landsantikvarieorganisationen, vilken utövar den lokala ledningen över den kulturminnesvårdande verksamheten. Det har även framhållits, att ämbetets befattning med frågor enligt nu gällande lagstiftning visat sig vara en ändamålsenlig anordning och att det på grund därav icke funnes anledning att nu åvägabringa någon ändring.

I den kritik som sålunda framkommit mot utredningens förslag om tillskapandet av ett nytt organ för handläggningen av byggnadsminnesfrågor kan jag i stort sett instämma. En mera rationell och närmare till hands liggande lösning är enligt min mening att riksantikvarieämbetet får ställningen som beslutande organ enligt den nya lagen. Önskemålet om ett centralt, sammanhållande organ för handläggningen av frågor rörande byggnadsminnesvården får därmed anses tillgodosett. Det torde få förutsättas, att ämbetet vid tillämpningen av lagen låter sig angeläget vara att upprätthålla ett nära samarbete med de övriga organ, som företräder byggnadsminnesvårdens intressen, bl. a. byggnadsstyrelsen och Nordiska museet. På det lokala planet torde riksantikvarieämbetet kunna påräkna ett aktivt stöd främst från landsantikvariernas sida. Om hur samarbetet närmare skall gestaltas torde föreskrifter få meddelas i administrativ ordning.

Vid övervägandet av olika åtgärder för stöd till byggnadsminnesvården har utredningen även upptagit spørsmålet om möjligheterna att vid den statliga långivningen för iståndsättning av äldre bostadsbyggnader beakta de kulturhistoriska synpunkterna. Såsom i ett yttrande framhållits kan mycket av positivt värde otvivelaktigt uträttas genom samarbete mellan de långivande och de kulturminnesvårdande samhällsorganen. Vid remissbehandlingen har också vitsordats att sådant samarbete på sina håll etablerats. Det är angeläget att detta samarbete utsträcker, så att det omfattar landet i dess helhet. I vad utredningen anfört om önskvärldheten av att de lokala organen — länsbostadsnämnderna — får sin uppmärksamhet riktad på denna ange-

lägenhet, så att i de särskilda fallen kontakt togs med dem som i länen har att bevaka byggnadsminnesvårdens intressen, nämligen landsantikvarierna och länsarkitekterna, kan jag helt instämma. Samma synpunkter gör sig i viss mån gällande beträffande lantbruksnämnderna i deras verksamhet för förbättring av ekonomibyggnader m. m.

Under framhållande att de höga ombyggnadskostnaderna f. n. bereder större bekymmer än tidigare, särskilt sedan ett tak för egnahemslån infördes 1956, har bostadsstyrelsen påpekat att den enklaste åtgärden för att underlätta ombyggnad av framför allt de ganska stora äldre mangårdsbyggnaderna torde vara medgivande för bostadsmyndigheten att i det begränsade antal fall, som kan komma i fråga, överskrida det eljest gällande belåningstaket; en förutsättning skulle vara att såväl länsarkitekt som landsantikvarie bedömde byggnaden som värdefull.

För egen del anser jag mig, efter samråd med chefen för socialdepartementet, ej kunna tillstyrka att styrelsen erhåller ett mera allmänt bemyndigande att bevilja lån utöver vad som följer av bestämmelserna om högsta belåningsvärde för bostadshus. Undantag från dessa bestämmelser kan f. n. över huvud taget icke medges. Emellertid bör det ej vara uteslutet att för det fall ombyggnad av en kulturhistoriskt synnerligen värdefull byggnad drar avsevärda kostnader och finansieringen av företaget icke kan ordnas på sedvanliga villkor staten tillskjuter ett extra lån. Av praktiska skäl torde denna ökade kredit böra ges i form av en höjning av det statliga bostadslån, som normalt kan beviljas. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att pröva eventuella framställningar om dylikt extra lån.

Det har fallit utanför utredningens uppdrag att framlägga utformade förslag till bestämmelser i syfte att genom skattelättnader bereda ägare av byggnadsminnen viss gottgörelse för de dryga kostnader, som vården och underhållet av kulturhistoriskt märkliga byggnader vanligen medför. Utredningen har dock angivit vissa riktlinjer för reformer i detta hänseende. I remissyttrandena har från flera håll framförts såsom önskvärt att beskattningsreglerna med avseende å kulturhistoriskt värdefulla byggnader ägnas en närmare undersökning.

Byggnader med kulturhistoriskt värde, som användes för annat än museala ändamål, är enligt gällande rätt ej undantagna från fastighetsbeskattning. Detta har utredningen funnit otillfredsställande och förslag har av utredningen framlagts att byggnadsminne skall undantas från skatteplikt. I denna fråga må emellertid uppmärksammas, att repartitionstalet för den särskilda kommunala fastighetsbeskattningen enligt beslut av 1957 års riksdag fr. o. m. 1958 års taxering sänkts från fyra till två och en halv procent. Härigenom har betydelsen av spörsmålet i viss mån reducerats. Utredningsförslaget i denna del har vidare kommit i ett väsentligt annat läge, sedan 1957 års fastighetsskattesakkunniga den 6 februari i år framlagt förslag om avveckling av fastighetsbeskattningen, såvitt avser fastigheter tillhöriga bl. a fysiska personer. Ett genomförande av fastighetsskattesakkunnigas förslag skulle innebära, att den av utredningen väckta frågan löses.

Ställning till detta förslag torde komma att tagas inom en ej alltför avlägsen framtid.

Vad beträffar förslaget att i anvisningarna till kommunalskattelagen införa ett tillägg av innebörd att vid bedömande av yrkande om avdrag för reparations- och underhållskostnader särskild hänsyn skall tagas till merkostnader, som föranletts av att byggnaden har kulturhistoriskt värde, vill jag framhålla, såsom också påpekats i ett par remissyttranden, att ett sådant tillägg torde vara överflödigt. Avdragsrätt får nämligen anses föreligga om kostnaden verkligen haft karaktären av reparations- och underhållskostnad. Det har av utredningen för övrigt omvitnats att taxeringsmyndigheterna i allmänhet vid bedömningen av yrkanden om avdrag för reparation tagit hänsyn till byggnadens karaktär av kulturminnesmärke.

Förslaget om lättnader i arvsbeskattningen, när i behållningen ingår värdet av byggnad, som förklarats för byggnadsminne, torde få övervägas i samband med att arvsskatteförordningen i ett större sammanhang upptages till revision.

Lagrådet

Förutom vissa detaljanmärkningar rörande de särskilda paragraferna i departementsförslaget har lagrådet anfört.

Beträffande märklig byggnad, som bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse, medför förslaget möjlighet att ingripa med skyddsföreskrifter även utan ägares medgivande. Lagrådet anser lagstiftningens syfte att bevara kulturhistoriska värden vara synnerligen behjärtansvärt och finner angeläget att förslaget nu genomföres. Såsom departementschefen framhållit böra dock skyddsföreskrifterna få det innehåll som påkallas av omständigheterna och hänsynen till ägarens intressen i varje särskilt fall. Självfallet bör försiktighet iakttagas även vid övervägande av huruvida interimistiskt förbud bör meddelas med stöd av 7 §. Det måste nämligen därvid fasthållas, att denna paragraf endast får tillämpas då det är oundgängligt att tillfälligt förbjuda viss åtgärd för att byggnadens kulturhistoriska värde icke skall äventyras samt att ett interimistiskt förbud ej får tillgripas när en förklaring enligt 1 § framstår som utesluten, exempelvis därför att medel till ersättning enligt 5 § icke komma att stå till förfogande.

Motionerna

I motionerna *I: 697* och *II: 858* betecknas de i propositionen upptagna bestämmelserna som i stort sett väl avvägda. Lagförslagets ersättningsbestämmelser ger dock motionärerna anledning till viss erinran. Motionärerna framhåller, att genom förslaget om årligt anslag av 500 000 kronor å riksstaten för bl. a. bidrag till restaurering och underhållsarbeten å byggnadsminnen utredningen visat sig icke stå främmande för tanken att av skyddsföreskrifter föranledd fördyring vid ombyggnad av fastighet bör ersättas av

allmänna medel. Enligt motionärernas mening bör emellertid rätt till sådan ersättning bli direkt lagfäst på sätt i motionsyrkandet angivits.

Jämväl motionerna I: 698 och II: 857 berör den ekonomiska sidan av byggnadsminnesvärden. I motionerna betonas, att nya kulturvårdande lagbestämmelser utan effektivt verkande ekonomiskt stöd riskerar att bli av lika blygsamt värde som hittillsvarande bestämmelser. Enligt motionärerna kommer de belopp som kan ställas till officiella myndigheters förfogande säkerligen att kunna tillgodose allenast de mest akuta vårdbehoven och huvuddelen av den aktiva kulturvården därför även fortsättningsvis att bli beroende av privata ägares, föreningars och institutioners goda vilja och främst ekonomiska möjligheter. Utvägen med statliga lån synes motionärerna framkomlig endast i ett begränsat antal fall, enär en upprustning av en kulturhistoriskt märklig byggnad allenast i undantagsfall torde ge ekonomisk kraft till räntebetalning, amortering och skatter. Ett verkamt stöd kan däremot enligt motionärerna lämnas genom skattelättnader, därvid icke endast byggnader som förklarats för byggnadsminnen bör komma i fråga.

Motionärerna fäster först uppmärksamheten vid fastighetstaxeringen och framhåller, att praxis härutinnan är skiftande och att det kan förekomma exempelvis att fastighetsvärdena direkt påverkas av förekomsten av en större kulturhistoriskt märklig bostadsbyggnad eller att ett sådant byggnadsverk belastar det totala taxeringsbeloppet som en »särskild förmån» med avsevärt belopp. En sådan taxering resulterar, anföres det, utan att avkastningsvärdet blir större, i höjd förmögenhetsskatt, eventuellt höjd garantiskatt och höjd arvsskatt. Då den skattskyldige i sådana fall oftast har dryga utgifter för underhåll, uppvärmning etc., överstigande utgifterna för en mera normal bostad, samt saluvärdet i allmänhet torde påverkas i negativ riktning, anser motionärerna ett tvång att utge förmögenhetsskatt för särskilt rymlig eller stor byggnad av antytt slag icke förenligt med principerna för denna beskattningsform. Liknande synpunkter anlägges i motionerna på garantiskatten »så länge densamma ännu existerar». Beträffande arvsskatten pekar motionärerna på att, sedan departementschefen i denna fråga hänvisat till en kommande revision i större sammanhang, den stora skatteutredningen tillsatts och därvid från denna arvsbeskattningen uttryckligen undantagits. Motionärerna finner därför denna fråga böra upptagas »nu och i detta sammanhang».

Motionärerna upptager också frågan om avdrag i den löpande beskattningen för reparation och underhåll av kulturhistoriskt märklig byggnad. Ehuru sådan kostnad i princip är avdragsgill, är frågan om avdragsrätt för den merkostnad som förorsakas i förhållande till en »normal» byggnad enligt motionärerna icke klar i praxis. Därtill kommer, framhålles det, att kostnad för sådan modernisering som är nödvändig för att över huvud bevara byggnaden icke är avdragsgill, även om den skulle föreskrivas av myndighet. I sammanhanget påpekar motionärerna, att den ersättning, till vilken ägare och annan rättsinnehavare enligt lagförslaget kan bli berättigad, med nu gällande skattebestämmelser ej alltid undgår beskattning. Det synes motionä-

rerna angeläget, att bestämmelser införes som innebär fullständig skattebefrielse för dylika ersättningar.

Specialmotivering

Nedanstående redogörelse begränsar sig i huvudsak till ett återgivande av departementschefens uttalanden till de skilda bestämmelserna. Av dessa uttalanden torde väsentligen framgå i vad mån det genom propositionen framlagda förslaget skiljer sig från utredningens förslag. Ur uttalandena kan också i allmänhet utläsas de viktigaste av de synpunkter i speciellt hänseende som framkommit vid remissbehandlingen. För ett mera fullständigt referat av utredningens förslag till bestämmelser och av remissbehandlingen i denna del hänvisas till vad i propositionen fr. o. m. s. 43 för varje särskilt lagrum upptagits.

Inledande bestämmelser

1 §.

Paragrafen motsvarar 1 och 2 §§ i utredningens förslag.

Departementschefen. Utredningens förslag innehåller i 1 § en bestämmelse, som rent allmänt utsäger att byggnader, som bevarar minnet av gångna tiders byggnadsskick, av historiskt betydelsefulla händelser eller av framstående personer tillhör nationens kulturarv. Det stadgas vidare, att sådana byggnader bör skyddas och vårdas, så att deras kulturhistoriska värde bibehålles. Paragrafen har mönster i ett par andra lagar av i viss mån likartad karaktär — fornminneslagen och naturskyddslagen — vilka inledes med dylika bestämmelser av enbart deklaratoriskt innehåll. Det synes emellertid ej påkallat att samma mönster följes i fråga om förevarande lag. Jag vill förorda, att 1 och 2 §§ i utredningsförslaget sammanföres till en paragraf, vilken anger under vilka förutsättningar byggnad skall kunna förklaras för byggnadsminne. Såsom förutsättning bör gälla, att byggnaden bevarar egenarten hos gångna tiders byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefulla händelser och med hänsyn därtill är att anse såsom synnerligen märklig. Byggnader, vilkas värde är betingat av ett samband med framstående personer, bör falla under lagen endast i den mån byggnaden samtidigt representerar ett betydande historiskt värde. Vid bedömningen av frågan huruvida en byggnad skall anses vara ur kulturhistorisk synpunkt synnerligen märklig bör självfallet även byggnadens rent arkitektoniska värde i tillbörlig grad beaktas.

Redan av förevarande paragraf torde böra framgå att beslut om byggnadsförklarande för byggnadsminne fattas av riksantikvarien. Beträffande motiven för att riksantikvarien valts såsom beslutande organ får jag hänvisa till den allmänna motiveringen.

I anledning av vad i ett yttrande anförts om att lagtexten ej lämnar nå-

gon ledning för hur begreppet byggnad skall tolkas må framhållas, att det knappast låter sig göra att i lagen ge något uttömmande besked härom. Det torde få ankomma på rättstillämpningen att med ledning av de uttalanden utredningen gjort i ämnet närmare utforma begreppet. Såsom utredningen påpekat torde det ligga i linje med lagstiftningens syfte att detta fattas i en tämligen vidsträckt bemärkelse. Att — såsom i några yttranden ifrågasatts — i lagtexten intaga en exemplifiering av de olika slag av byggnader, på vilka lagen tager sikte, anser jag ej lämpligt.

Det i utredningens förslag använda uttrycket »gångna tider» har icke närmare fixerats genom en åldersgräns. Detta förhållande har i ett par yttranden påtalats. Att som förutsättning för lagens tillämplighet föreskriva en absolut sådan gräns synes emellertid vara en alltför stel anordning. Såsom utredningen och en remissinstans påpekat bör principen vara att byggnaden skall ha sådan ålder, att ett kulturhistoriskt perspektiv kan anläggas på frågan om dess värde ur de synpunkter som anges i lagen.

Såsom utredningen föreslagit torde lagen ej böra gälla för byggnad, som tillhör kronan eller utgör fast fornlämning. En bro skall sålunda icke förklaras för byggnadsminne, om den faller under fornminneslagen. Från lagens tillämpning synes även böra undantagas kyrkliga byggnader. Skyddet för dessa torde nämligen vara tillgodosett genom de specialbestämmelser rörande kyrkor, som meddelats i 1920 års kungörelse med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet. Vad prästgårdarna beträffar är dessa ej att anse såsom kyrkliga byggnader; de bör följaktligen kunna förklaras för byggnadsminnen och sålunda bli delaktiga av det skydd den nya lagen lämnar.

I likhet med utredningen anser jag att kulturhistoriskt värdefulla möbler och inventarier icke bör omfattas av lagens skydd i vidare mån än de kan anses utgöra tillbehör till byggnaden. I sådant hänseende torde som regel samma synpunkter göra sig gällande som då fråga är om tillbehör till fast egendom.

Om skyddsföreskrifter

2 §.

Paragrafen motsvarar 7 § i utredningens förslag.

Departementschefen. I huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag har i första stycket av förevarande paragraf upptagits vad skyddsföreskrifter skall innehålla ävensom stadgande om att sådana föreskrifter jämväl skall kunna avse byggnaden kringliggande område.

Såsom i den allmänna motiveringen framhållits bör lagstiftningens syfte i första hand vara att få till stånd ett nära samarbete mellan byggnadsminnevårdens företrädare och ägarna till kulturhistoriskt märkliga byggnader. Detta syfte kommer till uttryck genom det i andra stycket upptagna stadgandet att skyddsföreskrifter i görligaste mån skall utformas i samförstånd med byggnadens ägare och ägare till kringliggande område. Denna regel in-

nebär, att skyddsföreskrifternas innehåll som regel blir beroende av resultatet av förhandlingar mellan berörda parter. Såsom jag framhållit i den allmänna motiveringen bör man kunna räkna med, att företrädarna för byggnadsminnesvården därvid skall gå fram med sådan varsamhet, att tvång endast i undantagsfall skall behöva tillgripas. Otivelaktigt förhåller det sig så att byggnadsminnesvården har mest att vinna på att uppgörelser träffas i godo. Där så emellertid ej kan ske och tvångsvägen alltså måste beträdas, bör i enlighet med utredningens förslag gälla, att byggnadens ägare ej genom skyddsföreskrifterna får åläggas mera omfattande skyldigheter än som för bibehållande av byggnadsminnets kulturhistoriska värde är oundgängligen nödvändigt. Hänsyn bör därvid tagas till byggnadens användning och ägarens skäligen önskemål. Stadgande även härom har upptagits i andra stycket.

Beträffande det i några remissyttranden diskuterade spørsmålet om skydd för kulturhistoriskt värdefulla miljöer delar jag utredningens uppfattning att miljöskyddet icke genom den nu förevarande lagstiftningen — vilken ju närmast tar sikte på individuellt skydd för enstaka byggnader — kan tillgodoses i vidare omfattning än utredningen föreslagit. Det är naturligtvis ett önskemål av angelägnaste slag att kulturhistoriskt värdefulla miljöer så långt möjligt skyddas och bevaras. I allmänhet torde man väl kunna räkna med att såväl de statliga som de kommunala myndigheterna numera inser detta intresse och att de också handlar i överensstämmelse därmed. Vad i detta hänseende på sina håll ännu kan brista torde enligt min mening bäst kunna avhjälpas genom ökad upplysningsverksamhet, inriktad icke minst på de möjligheter som gällande byggnadslagstiftning erbjuder. Det förtjänar framhållas, att både länsstyrelse och byggnadsnämnd har till åliggande att vaka över att planläggning äger rum, där sådan erfordras, och att reglerna i byggnadslagstiftningen i övrigt tillämpas på ett riktigt och ändamålsenligt sätt. Att genom reformer på byggnadslagstiftningens område söka ernå en förstärkning av miljöskyddet anser jag icke för närvarande påkallat.

3 §.

Paragrafen motsvarar 10 § första stycket utredningens förslag.

I ett *remissyttrande*, nämligen av länsstyrelsen i Jönköpings län, framhålls, att i paragrafen direkt bör utsägas, att ändring av byggnadsminne får medges endast om densamma ej är till men för byggnadens kulturhistoriska värde.

Departementschefen. Med anledning av vad länsstyrelsen i Jönköpings län anfört vill jag framhålla, att tillstånd till ändring av byggnadsminne understundom torde få lämnas, oaktat detta är till men för byggnadens kulturhistoriska värde. Andra intressen kan vara så betydelsefulla att de kulturhistoriska synpunkterna måste vika. Det kan vara nödvändigt att medgiva en modernisering av byggnaden för att denna skall kunna i allt väsentligt bevaras.

I enlighet med den av mig förordade ordningen att det skall ankomma på riksantikvarien att meddela beslut i ärenden enligt den nya lagen har i förevarande paragraf föreskrivits att tillstånd till ändring av byggnadsminne skall meddelas av denne. I övrigt har paragrafen i sak utformats väsentligen i överensstämmelse med motsvarande stadgande i utredningens förslag. Detta upptar även en bestämmelse om vilka handlingar som skall fogas vid ansökan om tillstånd att ändra byggnadsminne (10 § andra stycket). Stadgande härom anser jag emellertid icke böra upptagas i själva lagen utan det torde få ingå i de administrativa tillämpningsföreskrifterna.

4 §.

Paragrafen motsvarar 9 § i utredningens förslag.

Departementschefen. De av utredningen föreslagna bestämmelserna i denna paragraf erfordras för att i görligaste mån trygga skyddsföreskrifternas efterlevnad i fråga om vården av byggnadsminne. Åtgärd, vilken med hänsyn till byggnadens användning och omständigheterna i övrigt är oskäligt betungande, får dock icke åläggas ägaren. Att i lagtexten närmare ange förutsättningarna för denna inskränkande föreskrift torde icke vara möjligt. Jag anser mig därför kunna godtaga utredningens förslag i denna del.

Föreläggande, som avses i förevarande paragraf, torde som utredningen föreslagit böra meddelas av länsstyrelsen. Initiativet bör emellertid utgå från riksantikvarien genom att denne hos länsstyrelsen gör framställning i saken. Det får förutsättas att innan sådan framställning göres riksantikvarien i enlighet med lagens anda sökt att i godo få rättelse till stånd. I den mån medel ej finns tillgängliga för iståndsättnings- och underhållsarbeten å byggnadsminne får länsstyrelsen avstå från att kräva uppfyllelse av sådana förpliktelser, som är oskäligt betungande för ägaren.

Att den ekonomiska situationen bör beaktas redan då en byggnad förklaras för byggnadsminne framgår indirekt av stadgandet i 15 §.

5 §.

Paragrafen motsvarar 8 § och 17 § andra stycket utredningens förslag.

Remissyttrandena. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anser den i 8 § utredningsförslaget upptagna skadestandsregeln innefatta tillräckliga garantier för att den enskildes ekonomiska intresse skall vinna vederbörligt beaktande. *Styrelsen för Svenska landskommunernas förbund* finner det för ett effektivt skydd för kulturhistoriskt värdefulla byggnader böra krävas bl. a., att ägarna till sådana byggnader beredes vissa lättnader för den begränsning i sin handlingsfrihet och det tvång till vårdnadsåtgärder, som den nya lagstiftningen medför. *Svenska arkitekters riksförbund* betonar angelägenheten av att ägare till byggnad, vilken får vidkännas ökade kostnader till följd av att denna förklaras för byggnadsminne, får ekonomisk kompensation härför av det allmänna. *Sveriges fastighetsägareförbund* anför, att den genom skyddsbestämmelserna uppkomna värdeminskningen är betingad

av det allmännas intresse av att byggnadsminne skyddas och vårdas. Det kan därför icke anses rimligt att fordra, menar förbundet, att inskränkningen i ägarens möjlighet att förfoga över byggnaden skall stå i »uppenbart missförhållande» till byggnadens tidigare värde. Det synes förbundet ur rättssäkerhetens synpunkt oeftergivligt, att stadgandet utformas så, att ersättning skall utgå så snart inskränkning göres i rätten att nyttja byggnad eller område, såframt ej inskränkningen medför allenast ringa skada eller olägenhet. Även *länsstyrelsen i Östergötlands län* finner, att genom orden »uppenbart missförhållande» rätten till ersättning givits en alltför snäv begränsning. *Göta hovrätt* anser, att hänsynen till den enskilde kräver, att ägare av byggnad eller område, som blir föremål för skyddsföreskrifter, i särskilda fall skall äga påfordra inlösen av fastigheten.

Departementschefen. Den av utredningen föreslagna ersättningsregeln i denna paragraf har utformats efter mönster av 7 § naturskyddslagen, vari stadgas om ersättning i ett jämförligt fall. Liksom enligt naturskyddslagen synes rätten till ersättning även enligt förevarande paragraf böra begränsas till skada av mera väsentlig betydelse. Man torde emellertid kunna räkna med att det endast i undantagsfall skall inträffa att skadan blir av någon större omfattning. Enligt 2 § andra stycket departementsförslaget gäller, att skyddsföreskrifterna skall utformas i samförstånd med fastighetsägaren och att denne icke genom sådana föreskrifter må åläggas mera omfattande skyldigheter än som för bibehållande av byggnadsminnets kulturhistoriska värde är oundgängligen nödvändigt; därjämte stadgas att vid föreskrifternas utfärdande hänsyn skall tagas till byggnadens användning och ägarens skäliga önskemål. Det är alldeles tydligt, att dessa bestämmelser avsevärt måste reducera risken för inträffande av ekonomisk skada till följd av lagens tillämpning. Härtill kommer att det icke är fråga om att sätta byggnaden ur funktion på samma sätt som då t. ex. ett sandtag fridlyses enligt naturskyddslagen. Krav på ersättning torde även av detta skäl mindre ofta vara berättigat, då det gäller byggnadsminne. Den av utredningen i förevarande paragraf uppställda ersättningsregeln tar således sikte blott på de fall, där ekonomisk förlust trots stadgandena i 2 § andra stycket icke kan undvikas. Som jag understrukit i den allmänna motiveringen bör vid tillämpningen av lagen eftersträvas, att den enskilde ej lider ekonomisk skada. Jag vill i detta sammanhang vidare erinra om den i 8 § upptagna bestämmelsen, att innan riksantikvarien fattar beslut av beskaffenhet att kunna medföra rätt till ersättning för ägare eller annan han har att förvissa sig om, att medel härför finns tillgängliga. Bestämmelsen innebär, att om medel ej står till förfogande riksantikvarien är förhindrad att meddela skyddsföreskrifter, som kan lända ägaren till ekonomiskt förfång.

I anledning av påpekandet att utredningen icke föreslagit något stadgande om rätt för ägare av byggnad eller område, som blir föremål för skydds-föreskrifter, att i särskilda fall kunna påfordra inlösen av fastigheten må framhållas att ägaren väl i allmänhet torde bli i tillräcklig mån gottgjord

för skada och intrång genom den ersättning han kan erhålla på grund av den i paragrafen upptagna ersättningsregeln. De med all sannolikhet ytterst sällsynta undantagsfall, där annat kunde tänkas bli förhållandet, torde vara sådana att någon förklaring för byggnadsminne icke kan meddelas, om ej byggnadens fortbestånd säkras genom inköp eller på annat sätt (jfr 15 §). Något stadgande om rätt för fastighetsägaren att påfordra inlösen av fastigheten anser jag således icke erforderligt.

Självfallet bör det eftersträvas att få frågan om ersättning enligt förevarande paragraf reglerad genom frivillig överenskommelse med den enskilde. Det torde få ankomma på riksantikvarien att med beaktande av stadgandet i 8 § träffa uppgörelse härom.

Utredningens förslag innebär att ersättning för skada och intrång som regel skall fastställas att utgå på en gång. Endast om särskilda skäl föreligger må ersättningen på begäran antingen av kronan eller fastighetsägaren eller annan sakägare fastställas att utgå med visst årligt belopp med rätt för kronan eller den ersättningsberättigade att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden. De i naturskyddslagen i motsvarande hänseende meddelade bestämmelserna innebär en liknande reglering. Visserligen torde beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne i övervägande antalet fall komma att bestå under avsevärd tid, en omständighet som närmast talar för att huvudregeln bör vara att ersättningen skall utgå i form av engångsbelopp. Emellertid förefaller det tänkbart, såsom i ett remissyttrande påpekats, att hävande av beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne kommer att äga rum i något större utsträckning än vad som i allmänhet torde vara fallet i fråga om fridlysning av naturminnen. Delvis torde detta sammanhånga med att ett byggnadsminne kan vara mer eller mindre beständigt. Risken för att byggnaden skall eldhärjas och kanske härigenom helt eller till största delen spolieras är i fråga om träbyggnader förhållandevis mycket större än beträffande sten- och tegelhus. Även andra omständigheter kan tänkas öva inflytande på frågan, huruvida ett byggnadsminne kan väntas komma att bestå under längre eller kortare tid. Dessa förhållanden synes mig motivera, att vederbörande myndigheter erhåller möjlighet att utan inskränkande regler bestämma huruvida ersättningen skall utgå i form av engångsbelopp eller periodvis. I andra stycket av förevarande paragraf har därför föreskrivits att ersättningen må, där så befinnes lämpligt, fastställas att utgå med visst årligt belopp och att i sådant fall ersättningen må omprövas vid ändrade förhållanden. Bestämmelsen i utredningens förslag om ersättningens bestämmande att utgå på en gång bör kunna utgå; att ersättningen må bestämmas på så sätt torde gälla oberoende av uttryckligt stadgande i lagen.

Motionerna. För motionerna, av vilka två tar sikte på införande i förevarande paragraf av en bestämmelse om ytterligare rätt till ersättning och de två övriga äsyftar gottgörelse till ägare av byggnadsminnesmärke i annan ordning än genom bestämmelser i byggnadsminneslagen, har tidigare redogjorts under rubriken »Förslagets huvudgrunder».

Om förfarandet

6 §.

Paragrafen motsvarar 4 § i utredningens förslag.

Departementschefen. Befogenheten att ingiva ansökan om att byggnad skall förklaras för byggnadsminne har av utredningen begränsats till att endast avse byggnadens ägare samt vissa i lagen särskilt uppräknade organ. Detta har vid remissbehandlingen mött viss kritik och från olika håll har påfordrats att kretsen av initiativberättigade ytterligare vidgas. Själv är jag av den meningen att det över huvud taget ej är påkallat att i lagen ange vilka som skall äga göra ansökan. Vem som helst bör enligt min uppfattning äga taga initiativ till byggnads förklarande för byggnadsminne. Det kan ej befäras att en sådan ordning skulle leda till något nämnvärt antal obefogade ansökningar. Uppenbart ogrundade framställningar bör riksantikvarien givetvis omedelbart kunna avslå.

Fråga om byggnads förklarande för byggnadsminne bör självfallet kunna upptagas av riksantikvarien även utan ansökan.

Av skäl som anförts av länsstyrelsen i Södermanlands län bör föreskriften att sökanden skall vid ansökan om byggnads förklarande för byggnadsminne foga gravationsbevis å fastigheten utgå. Sådant bevis torde i förekommande fall få anskaffas genom riksantikvariens försorg. Denna ändring medför emellertid, att föreskrift bör i lagen ges om att ansökningen skall innehålla uppgift om den fastighet varå byggnaden är belägen samt om fastighetens ägare. Såsom utredningen föreslagit bör i ansökningen också angivas vilka omständigheter som föranleder att byggnaden bör förklaras för byggnadsminne.

För en riktig tillämpning av lagstiftningen är det av väsentlig betydelse att enskilda ägare av de byggnader vilka kan ifrågakomma såsom byggnadsminnen, är införstådda med byggnadsminnesvårdens mål och medel. Ehuru lagen medger byggnads förklarande för byggnadsminne i strid mot ägarens önskan, är dennes inställning givetvis av den största betydelse. Särskilt då det gäller att fastställa skydds föreskrifternas innehåll och räckvidd krävs medverkan av ägaren. Självklart är därför att, därest initiativ till åtgärden tagits av någon annan än ägaren, denne bör höras i ärendet. Såsom i ett remissyttrande anförts kan ingripandet i vissa fall få en mycket stor betydelse för ägaren och hans rent privata intressen. Jag anser det därför nödvändigt att i lagen uttryckligen fastslås att om ansökan gjorts av annan än byggnadens ägare eller frågan utan ansökan upptagits av riksantikvarien, ägaren skall beredas tillfälle att yttra sig.

Paragrafen har i det genom propositionen framlagda förslaget utformats med beaktande av följande uttalande av *lagrådet*: »Vad angår förfarandet i fråga om byggnads förklarande för byggnadsminne skall enligt 6 § andra stycket byggnadens ägare beredas tillfälle att yttra sig, därest ansökan gjorts av annan än honom eller frågan utan ansökan upptagits av riksantikvarien.

Detsamma bör tydligen gälla markens ägare, om denne är en annan än byggnadens ägare. För att klargöra att varje ägare måste höras hemställes, att ordet 'byggnadens' får utgå ur 6 § andra stycket.»

7 §.

Paragrafen motsvarar 5 § i utredningsförslaget.

Departementschefen. Det är tydligt, att en regel som ger möjlighet att meddela interimistiskt förbud icke kan undvaras, om den nya lagstiftningens tillämpning skall kunna tryggas i alla situationer. Det bör emellertid understrykas att sådant förbud icke bör komma till användning i andra fall än då anledning verkligen förekommer till antagande att byggnadens kulturhistoriska värde genom olämpliga åtgärder från ägarens sida är i fara att minskas eller förstöras.

I åtskilliga remissyttranden har anmärkts att utredningen föreslagit för korta giltighetstider för förbud enligt förevarande paragraf. Tre månader i normalfallen synes även enligt min mening vara en alltför knapp tidrymd, särskilt med tanke på det remissförfarande som skall äga rum i varje ärende och de underhandlingar, som vanligen torde komma att föregå riksantikvariens definitiva beslut. Jag föreslår därför att tiden förlänges till sex månader. För vissa särskilda situationer, där handläggningstiden av olika skäl oundgängligen måste komma att överstiga sex månader, är det emellertid nödvändigt, att möjlighet finns till ytterligare förlängning av giltighetstiden. Uppenbarligen torde behov därav kunna framträda t. ex. i det i 10 § avsedda fallet att kronan, innan beslut meddelas i anledning av gjord ansökan om byggnads förklarande för byggnadsminne, skaffar sig klarhet om de ekonomiska konsekvenserna för det allmänna genom att föra fastställetsetalan vid expropriationsdomstolen med avseende å ersättning, som kan komma att utgå därest ansökningen skulle bifallas. I detta läge kan ärendets handläggning tydligen komma att ej oväsentligt fördröjas. Även andra fall kan länkas förekomma, då handläggningstiden icke stannar vid sex månader. Med hänsyn till det anförda bör förbud enligt förevarande paragraf, om synnerliga skäl föreligger, kunna utsträckas utöver sex månader. Förlängning bör emellertid icke kunna ske annat än för högst sex månader åt gången.

Det är tydligt att, därest ett interimistiskt förbud kommer att fortbestå under någon längre tid, för fastighetens ägare eller annan sakägare kan uppkomma olägenhet genom de inskränkningar i möjligheterna att förfoga över fastigheten, som förbudet kan medföra. Det synes mig därför skäligt att för vissa fall föreskriva rätt till ersättning för skada i anledning av dylikt förbud. Såsom förutsättning härför bör krävas att ägaren eller annan sakägare tillskyndas avsevärt men. Ersättning, som sålunda kan komma att utgå bör, om skäl därtill är, kunna avräknas å gottgörelse, som sedermera kan komma att utgå enligt 5 §. Jag förordar, att bestämmelser med detta innehåll upptages i förevarande paragraf. Utformningen av bestämmelserna överensstämmer i huvudsak med vad som föreskrives i naturskyddslagen för motsvarande fall.

Av 8 § framgår, att riksantikvarien icke äger enligt förevarande paragraf meddela förbud av beskaffenhet att kunna medföra rätt till ersättning för ägare eller annan med mindre han förvissat sig om att för sådant ändamål avsedda medel finns tillgängliga.

8—12 §§.

8 §, 9 § första stycket och 10 § andra stycket saknar motsvarighet i utredningens förslag. I övrigt motsvaras paragraferna av 17 § första och tredje styckena samt 18 och 19 §§ utredningsförslaget.

I remissyttrande av *Sveriges fastighetsägareförbund* har i anslutning till 19 § utredningens förslag — som motsvaras av 12 § i det genom propositionen framlagda förslaget — anförts, att det enligt förbundets mening icke finns anledning att frånga den princip, som kommit till uttryck i expropriationslagen, nämligen att exproprianten skall ersätta motparten kostnaderna i målet. I många fall torde det bli av vital betydelse för ägaren att få ersättningsfrågan prövad av domstol, framhålles det. Då risk för ägaren att få svara för rättegångskostnaderna innebär en betydlig inskränkning av det berättigade rättsskydd man genom domstolsförfarandet velat tillförsäkra honom, är det nödvändigt, att stadgandet bringas i överensstämmelse med motsvarande bestämmelse i expropriationslagen, anser förbundet.

Departementschefen. Vid remissbehandlingen har från några håll hävdats att de i utredningens förslag uppställda reglerna rörande ersättningsfrågornas behandling bör bringas i närmare överensstämmelse med naturskyddslagens motsvarande bestämmelser. Det har framhållits, att förutsättningarna för de ekonomiska uppoffringar, som tillämpningen av lagen om byggnadsminnen medför, i huvudsak är desamma som på naturskyddslagstiftningens område. De regler i naturskyddslagen som närmast åsyftas torde vara stadgandet i 28 §, enligt vilket det åligger den som vill göra anspråk på ersättning att inom viss tid göra anmälan därom till länsstyrelsen, samt 29 § andra stycket, som tillerkänner kronan befogenhet att i anledning av väckt fråga om fridlysning väcka talan mot sakägare om fastställande av de villkor som vid fridlysning skall gälla beträffande bl. a. ersättning. De nämnda bestämmelserna har förestavats av synpunkten att garantier bör finnas för att ersättningsreglerna icke medför alltför vittgående ekonomiska konsekvenser för statsverket. Särskilt med hänsyn till att jag förutsatt att särskilda medel icke skall behöva anvisas i riksstaten till ersättningar på grund av intrång enligt förevarande lag är jag av den uppfattningen, att motsvarande bestämmelser bör upptagas i nu förevarande lagstiftning. De har i departementsförslaget inarbetats i 9 och 10 §§. Det bör även, som jag redan i den allmänna motiveringen anført, stadgas skyldighet för riksantikvarien att, innan beslut fattas i ärende av beskaffenhet att kunna medföra rätt till ersättning, förvissa sig om att medel härför finnes tillgängliga. En motsvarande föreskrift ingår i tillämpningsbestämmelserna till naturskyddslagen. För att särskilt understryka betydelsen av denna grundsats såvitt angår byggnads-

minnesvården vill jag förorda att bestämmelsen här upptages i själva lagen (se 8 § departementsförslaget).

Vad slutligen angår stadgandet i 12 § rörande rättegångskostnad i mål, som enligt lagen skall upptagas vid expropriationsdomstol, finner jag ej anledning föreligga att på grund av vad Sveriges fastighetsägareförbund anfört frångå utredningens förslag. Jag vill erinra om att samma regel gäller enligt naturskyddslagen för motsvarande fall.

13 §.

I förevarande paragraf har med erforderlig anpassning till departementsförslagets konstruktion upptagits bestämmelserna i 22 § utredningsförslaget.

Paragrafen har erhållit sin slutliga utformning efter visst påpekande av *lagrådet* angående tidpunkten för lämnande av sådan underrättelse som med bestämmelsen avses.

Om besvär m. m.

14 §.

Paragrafen motsvaras av 25 § i utredningsförslaget.

Lagrådet har i anledning av bestämmelsen i förevarande paragraf framhållit, att i samband med förestående ändringar i regeringsrättslagen får avgöras huruvida prövning av besvär enligt paragrafen skall ankomma på regeringsrätten eller Kungl. Maj:t i statsrådet.

15 §.

Paragrafen motsvarar 14 § första stycket utredningens förslag.

Departementschefen. I förevarande paragraf torde i huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag få upptagas stadgande om att riksantikvariens skall upphäva meddelat beslut om att viss byggnad skall vara byggnadsminne, därest upprätthållandet av sådant beslut är ändamålslost eller förbundet med oskälig kostnad. Det kan tänkas, att ett byggnadsminne genom byggnadsföretag i grannskapet eller genom andra miljöförändrande åtgärder, vilka icke kunnat förhindras, i så hög grad fått sin karaktär förvanskad, att det icke längre är motiverat att nedlägga särskilda kostnader på tillvaratagandet av byggnadsminnets kulturhistoriska värde.

Av paragrafen följer indirekt att byggnad icke bör förklaras för byggnadsminne, om det kan förutses att sådan förklaring skulle komma att medföra oskälig kostnad.

Det ligger i sakens natur, att riksantikvariens också äger vidtaga smärre ändringar eller jämkningar i utfärdade skyddsföreskrifter. Något särskilt stadgande härom synes ej erforderligt (jfr 3 § i departementsförslaget). Självfallet bör riksantikvariens även då det gäller ändring av skyddsföreskrifter söka uppnå samförstånd med byggnadens ägare. Skulle det bli fråga om att skärpa skyddsföreskrifterna i sådan grad, att ersättningsskyldighet

kan uppkomma, bör ärendet handläggas i samma ordning som gäller beträffande byggnads förklarande för byggnadsminne.

16 §.

Paragrafen motsvarar 15 § i utredningsförslaget.

Departementschefen. Såsom utredningen föreslagit bör möjlighet finnas att i vissa trängande fall häva beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne eller jämka därav föranledda skyddsföreskrifter. I likhet med utredningen anser jag det böra ankomma på Kungl. Maj:t att meddela beslut i dessa avseenden.

Självfallet bör byggnad ej förklaras för byggnadsminne, om situationen redan från början är sådan att Kungl. Maj:t enligt förevarande paragraf skulle kunna häva beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne.

Ansvarsbestämmelser m. m.

17 §.

Paragrafen motsvarar 23 § i utredningens förslag.

Bestämmelsen har erhållit sin slutliga utformning i enlighet med av lagrådet gjord hemställan.

18 §.

Paragrafen motsvarar 24 § i utredningens förslag.

I *remissyttrande* av Göta hovrätt har bl. a. framhållits, att avfattningen av ifrågavarande stycke ej tydligt ger vid handen mot vem föreläggande, som där sägs, skall kunna riktas. Hovrätten finner det oklart, huruvida endast ägare av byggnadsminne skall kunna erhålla föreläggande eller om avsikten är att detta skall kunna riktas även mot annan, exempelvis en byggmästare som med vetskap om förbudet eller föreskriften i fråga utfört ändringen eller rivningen av byggnadsminnet.

Departementschefen. Såsom utredningen föreslagit bör i paragrafen upptagas stadgande om befogenhet för länsstyrelsen att meddela föreläggande om återställande av byggnadsminne. Sådan åtgärd bör dock få vidtagas först efter framställning av riksantikvarien. I överensstämmelse med vad som i naturskyddslagen stadgas för motsvarande fall bör möjligheten att ålägga någon att vidtaga åtgärder för återställande av byggnadsminne förbindas med rätt för länsstyrelsen att förelägga vite. Behov att kunna mot någon annan än byggnadsminnets ägare ingripa med åläggande av angivet slag torde knappast föreligga. Utredningens förslag torde heller icke avse att inbegripa någon annan än ägaren under bestämmelsen.

Andra stycket i paragrafen torde böra kompletteras med en föreskrift, enligt vilken ansökan om handräckning må göras av riksantikvarien eller allmän åklagare.

Paragrafen har i det genom propositionen framlagda förslaget utformats med beaktande av följande uttalande av *lagrådet*: »Enligt 18 § andra stycket första punkten äger överexekutor meddela handräckning för att avbryta pågående förstörelse av byggnadsminne eller återställa detta. Handräckning synes emellertid kunna vara påkallad även i andra fall, exempelvis det i 4 § angivna. Lagrådet hemställer därför, att till punkten lägges orden 'eller där eljest till efterlevnad av denna lag så erfordras'.»

19 §.

Paragrafen överensstämmer i huvudsak med 20 § i utredningens förslag.

Särskilda bestämmelser

20 §.

Paragrafen motsvaras av 26 § i utredningens förslag.

Departementschefen. Fideikommissutredningen har i sitt nyligen avgivna betänkande angående avveckling av fideikommissen (SOU 1959: 40) ingående behandlat frågan om bevarande av de kulturvärden som är knutna till åtskilliga fideikommiss (se bet. s. 139 ff). Vad fideikommissutredningen föreslagit kommer att närmare övervägas sedan remissbehandlingen av betänkandet avslutats. Det är emellertid ej någon tvekan om att nu förevarande lagstiftning bör vara tillämplig jämväl på byggnader som hör under fideikommiss.

21 §.

Paragrafen överensstämmer med 27 § utredningens förslag.

Ikraftträdande- och övergångsregler

Utredningen har i övergångsbestämmelserna till förslaget upptagit stadgande, att byggnad som registrerats enligt 1942 års lag skall utan särskild ansökan förklaras för byggnadsminne enligt den nya lagen. Härvid har utredningen förutsatt, att frågan om formuleringen av skyddsföreskrifter skall prövas i den ordning som den nya lagen föreskriver. Ägaren bör beredas tillfälle att yttra sig över skyddsföreskrifterna, om dessas formulering anses böra avvika från den enligt 1942 års lag gällande. Om ägare till byggnad, som registrerats enligt 1942 års lag ger tillkänna sin önskan att byggnaden icke förklaras för byggnadsminne, bör detta önskemål upptagas till prövning vid behandlingen av frågan om sådan förklaring.

Departementschefen. Den nya lagstiftningen torde få träda i kraft den 1 januari 1961.

I fråga om övergångsförhållandena kan jag i huvudsak biträda utredningens förslag. Det torde emellertid ej böra meddelas obligatorisk föreskrift, att byggnad för vilken skyddsföreskrifter meddelats enligt den äldre lagen skall förklaras för byggnadsminne enligt den nya lagen. Möjligen kan i nå-

got fall inträffa, att tillämpningen av den nya lagen aktualiserar ersättningskrav, för vilkas täckande resurser saknas. Fråga om byggnads förklarande för byggnadsminne enligt den nya lagen bör dock utan särskild ansökan upptagas av riksantikvarien.

Utskottet

I vårt land pågår för närvarande och har under senare tid rörande den yttre samhällsbilden pågått en omdaningsprocess, som i många fall kan betecknas som dynamisk. I snart sagt alla städer och större samhällen företages sanering av redan bebyggda områden och sker exploatering för maximalt utnyttjande av den allt värdefullare tomtmarken. Näringslivets strukturella förändring och andra omständigheter gör, att denna omvandlingsprocess i allt större utsträckning berör även den rena landsbygden. Till följd av dessa förhållanden aktualiseras nu i mycket stor omfattning frågor om rivning av äldre ur kulturhistorisk synpunkt värdefull bebyggelse. Den kulturhistoriska aspekten låter sig ingalunda alltid förena med rent ekonomiska intressen och kan enligt utskottets uppfattning med nuvarande lagstiftning icke hävdas i den utsträckning som vore önskvärt. Ett ökat skydd för i vart fall mera betydande byggnadsmonument måste därför hälsas med största tillfredsställelse. Den föreslagna lagen om byggnadsminnen torde, om den tillämpas effektivt, vara i hög grad ägnad att tillgodose ett sådant syfte.

Enligt lagförslaget skall jämväl mot ägares bestridande byggnad som sägs i 1 § kunna förklaras för byggnadsminne och därigenom bli föremål för skyddsföreskrifter, innefattande såväl förbud mot ändringsåtgärder som skyldighet att vidtaga åtgärder för vård av byggnaden. I förslagets § 5 har stadgats rätt till ersättning under vissa förutsättningar för skada till följd av inskränkning i rätten och möjligheten att utnyttja byggnad eller område. Någon bestämmelse om rätt till ersättning för kostnader till följd av föreskrifter om vård av byggnadsminne har emellertid icke föreslagits, vilket förhållande påtalats i motionerna I: 697 och II: 858. Byggnadsminnesutredningen, som i sitt betänkande uttalat bl. a. att ekonomiskt stöd från det allmänna i viss utsträckning erfordras för att främja byggnadsminneslagstiftningens syfte och förordat en förhållandevis generös sådan bidragsgivning, har funnit det omöjligt att i en författningstext draga upp några gränser mellan de fall då statsbidrag bör utgå och de fall då ägaren ensam bör vidkännas kostnaderna för iståndsättnings- och underhållsåtgärder. I stället har utredningen föreslagit att anslagsmedel ställes till förfogande för ändamålet och i sådant hänseende förordat ett årligt anslag å 500 000 kronor, inkluderande jämväl vad som beräknats erforderligt för ersättningar till fastighetsägarna för skada och intrång. Härvid har utredningen förutsatt, att lotterimedel skall kunna erhållas till vissa objekt efter ungefär samma principer som hittills — enligt till utskottet från handelsdepartementet inkommen promemoria har åren 1955—1959 lotterimedelsbidrag

för kulturminnesvård utgått med för olika år varierande belopp mellan 171 000 och 388 000 kronor — ävensom att särskilda anslag efter därom gjord framställning till riksdagen skall kunna ställas till förfogande för speciellt kostsamma företag. Det föreslagna anslagsbeloppet har av flertalet remissinstanser ansetts vara för lågt.

I propositionen har förutsatts, att byggnadsminneslagstiftningen kommer att tjäna sitt syfte även om den genomföres utan att det allmänna engagerar sig i nämnvärt större omfattning än tidigare. Härvid hänvisar föredragande departementschefen till vad riksantikvarieämbetet anfört om bl. a. ökningen av de privata fonder som står till buds ävensom redan befintliga ekonomiska resurser i övrigt.

Utskottet delar den uppfattning, som kommit till uttryck i utredningens betänkande och i förutnämnda två motioner, enligt vilken i vissa fall vårdåtgärder icke bör kunna åläggas ägare av byggnadsminne utan att ersättning därför gives. Emellertid finner utskottet liksom utredningen att en sådan rätt till ersättning svårigen låter sig regleras i lagtext. Det av motionärerna förordade tillägget till lagförslaget § 5 måste betecknas som alltför allmänt utformat och kan icke av utskottet tillstyrkas. Utskottet anser, att den organisation byggnadsminnesvården enligt lagförslaget erhållit och de bestämmelser, som i förslaget givits till betoning av den hänsyn som i varje särskilt fall bör tagas till den enskilde ägaren, innebär tillfredsställande garanti för att enskild rätt i nu avsett hänseende icke kommer att trädas för när. Utskottet förutsätter, att riksantikvarien vid sin prövning enligt 8 § i den föreslagna lagen tager hänsyn jämväl till att ersättning för vård och underhåll av ifrågasatt byggnadsminne kan vara påkallad.

Rörande de ekonomiska förutsättningarna för lagens tillämpning vill utskottet, som redan framhåvt betydelsen av det syfte lagstiftningen skall tillgodose, betona angelägenheten av att lagens effektivitet icke hämmas genom brist på medel. Utskottet står för sin del icke främmande för tanken att det kan bli nödvändigt med anslag över statsbudgeten för ändamålet. Härvid är att märka att den kategori byggnader, varom kan bli fråga, genom den restriktiva formuleringen av 1 § är strängt begränsad.

Enligt lagförslaget har från lagens tillämpningsområde undantagits bl. a. »byggnad, som tillhör kronan» ävensom »kyrkliga byggnader». Sedan i vissa remissyttranden uttalats tveksamhet rörande tolkningen av sistnämnda begrepp, har departementschefen i sitt yttrande hänvisat till de specialbestämmelser rörande kyrkor, som meddelats i 1920 års kungörelse med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet. Avsikten torde sålunda vara den, att allenast byggnader som anges i 33 § nämnda kungörelse skall uteslutas från byggnadsminneslagens tillämpning och att således kyrkliga byggnader och lokaler i enskild ägo — i den mån de ej är underkastade fornminneslagens bestämmelser — utan hinder av bestämmelsen i lagförslaget § 1 andra stycket kan förklaras för byggnadsminnen. — Byggnader tillhöriga kronan är jämlikt 20 och 21 §§ nyssnämnda kungörelse tillförsäkrade

skydd av samma art som enligt 33 § kungörelsen gäller för kyrkliga byggnader. Jämställda med statliga byggnader i detta hänseende är emellertid under statsmyndighets eller statsinstitutioners omedelbara inseeende stående byggnadsverk. Utskottet finner för sin del uttrycket »byggnad, som tillhör kronan» böra så tolkas, att däri inrymmes jämväl byggnader tillhörande sistnämnda kategori.

Utredningen har ansett, att skyddet för miljöer, vilkas kulturhistoriska värde huvudsakligen ligger i miljöbilden och vilka därför faller utanför den föreslagna byggnadsminneslagens tillämpningsområde, såvitt avser bebyggelse inom planlagda områden främst bör tillgodoses genom de i byggnadslagstiftningen intagna bestämmelserna. Vissa remissinstanser har riktat kritik mot utredningens inställning i denna del och bl. a. uttryckt önskemål om kompettering av byggnadslagstiftningen för ernående av ökat skydd i detta hänseende. Departementschefen har — i anslutning till förslaget § 2 — uttalat, att han icke för närvarande anser reformer på byggnadslagstiftningens område till förstärkning av miljöskyddet påkallade. Utskottet vill fästa uppmärksamheten på denna fråga och framhålla, att verkan av byggnadslagstiftningens ifrågavarande regler bör följas med största uppmärksamhet. Utskottet anser det icke uteslutet, att det framdeles kan bli aktuellt att taga under övervägande frågan om sådan ändring i byggnadslagstiftningen, att den enskildes möjligheter att tillgodose miljöskyddet underlättas.

Till den föreslagna § 16 har departementschefen uttalat, att byggnad självfallet ej bör förklaras för byggnadsminne, om situationen redan från början är sådan, att Kungl. Maj:t enligt förevarande paragraf skulle kunna häva beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne. Härtill vill utskottet anmärka följande. Särskilt beträffande äldre ännu gällande men ej genomförda planer kan det tänkas, att vid planläggningen kulturhistoriska synpunkter icke tillbörligen beaktats. Sådana planer kan även under årens lopp ha blivit mer eller mindre inaktuella. I fall då det kan förväntas, att planen icke kommer att genomföras, torde ett angeläget beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne icke böra stå tillbaka för planen. Vidare kan en planändring i det avseende som är aktuellt i byggnadsminnesärendet synas så uppenbar, att planen icke bör hindra ett beslut i ärendet. Självfallet bör i sådana och andra hithörande frågor samråd ske mellan riksantikvarien, såsom beslutande myndighet enligt byggnadsminneslagen, och vederbörande planmyndigheter.

Utskottet har i övrigt intet att anföra till det genom propositionen framlagda lagförslaget. Förslaget som en helhet synes utskottet vara väl avvägt.

Motionerna I: 698 och II: 857 syftar till skattelättnader i olika hänseenden för ägare av byggnadsminnen för att härigenom främja en aktiv kulturvård. Denna fråga har, som framgår av den tidigare redogörelsen, relativt utförligt behandlats av utredningen och även väckt ett stort antal remissinstansers intresse. Departementschefens uttalande i denna del har tidigare i utlåtandet redovisats å s. 20—21.

De förhållanden motionärerna påtalat rörande praxis vid fastighetstaxering lär väl åtminstone numera utgöra undantagsfall. En återhållsam bedömning vid fastställande av taxeringsvärde för kulturhistoriskt märklig byggnad är enligt utskottets mening berättigad och ägnad att gagna kulturvärden. En sådan restriktiv värdering torde emellertid med nu gällande bestämmelser vara möjlig och även i allmänhet tillämpad. Utskottet kan emellertid för sin del tillstyrka, att denna fråga ägnas en undersökning i därför lämpat sammanhang.

Departementschefen har i fråga om lättnader i arvsbeskattningen hänvisat till en kommande revision av arvsskatteförordningen. Sådan revision har begärts av 1958 års B-riksdag. Utskottet förväntar ur de synpunkter som i detta ärende är aktuella, att denna revision kommer att företagas inom en nära framtid eller, därest så icke kan ske, att frågan om lättnad i arvsbeskattningen för ägare av byggnadsminnen dessförinnan upptages till övervägande i annan ordning.

Motionärerna har vidare berört möjligheterna till avdrag vid den löpande beskattningen för reparations-, underhålls- och »moderniseringskostnader». Vad i detta hänseende enligt utskottets mening främst tilldrager sig intresse är frågan om avgränsningen mellan reparations- och underhållskostnader, för vilka avdragsrätt i princip föreligger, å ena, samt sådana ny-, till- och ombyggnadskostnader, som icke är avdragsgilla, å andra sidan (se 22, 25 och 29 §§ kommunalskattelagen). Med hänsyn till bl. a. utgången i rättsfallet RÅ 1956 not 1750 kan det ur kulturhistorisk synpunkt synas berättigat att införa viss möjlighet till en vidare tolkning av förstnämnda kostnadsbegrepp. Utskottet vill icke motsätta sig, att denna fråga i lämpligt sammanhang undersökes.

Slutligen har i motionerna förordats fullständig skattebefrielse för ersättning som uppburits enligt 5 och 7 §§ i lagförslaget. Motionärerna har icke förebragt några skäl, varför sådan ersättning i förhållande till andra liknande ersättningar skulle erhålla en särställning i skattehänseende. Utskottet finner icke anledning att ta ställning till motionärernas hemställan i denna del.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen måtte — med avslag å motionerna I: 697 och II: 858, i vad därigenom yrkats ändring i det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget — bifalla propositionen;

B. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva till känna vad utskottet anförts dels i övrigt angående förutberörda två motioner, dels i anledning av motionerna I: 698 och II: 857.

Stockholm den 24 november 1960

På tredje lagutskottets vägnar:

HUGO OSVALD

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Osvald, Grym, Göran Karlsson, Georg Carlsson, Kristiansson, Alexanderson, Åke Larsson och Schött;

från a n d r a kammaren: herrar Levin, fru Torbrink, herrar Hansson i Skegrie, Munktell, Persson i Tandö, Nyberg, Wachtmeister och fru Lindberg.